

AZƏRBAYCAN DİLİ

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V-XI sinif dərsləkləri əsasında hazırlanmışdır. İmtahanda fənn kurikulumunun Azərbaycan dili fənni üçün müəyyən etdiyi 4 (**“Dinləyib-anlama və danışma”, “Oxu”, “Yazı”, “Dil qaydaları”**) məzmun xəttinə aid alt standartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması mümkün deyil. Bəzi alt standartların yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsəduyğun deyil.

İmtahanda məzmun standartlarının təlim nəticələrində nəzərdə tutulmuş tətbiqetmə, tədqiqetmə, əlaqələndirmə, uyğunluğu müəyyənətmə, fərqləndirmə, fikrini sxemlər, cədvəllərlə ifadəetmə, mühakimə-yürütmə, əsaslandırma bacarıqlarının sistemli şəkildə nümayiş etdirilməsi tələb olunur.

Proqram əsas etibarilə 3 (**“Oxu”, “Yazı”, “Dil qaydaları”**) məzmun xətti üzrə alt standartların reallaşdırılması üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“Oxu” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir: mətni tərkib hissələrinə ayırmaq, onları fərqləndirmək, **giriş, əsas hissə, nəticəyə** görə adlandırmaq, mətnin məzmun və strukturunu mənimsədiyini nümayiş etdirmək, tərkib hissələri arasında əlaqəni gözləməklə mətni genişləndirmək, tanış olmayan söz və ifadələrin, eləcə də həqiqi və məcazi mənalı söz və ifadələrin mənasını kontekstə uyğun dəqiqləşdirmək, şərh etmək, məndəki əsas fikri müəyyən etmək, fikrə münasibətini fakt və məlumatlarla əsaslandırmaq, məndəki yerinə görə sözlərin informativ, poetik, terminoloji funksiyasını müəyyən etmək, zəngin söz ehtiyatına malik olduğunu nümayiş etdirmək, məndəki söz və ifadələri üslubi xüsusiyyətinə görə fərqləndirmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu mətnin üslubunu müəyyənləşdirmək, mətnin hissələrini tezislər şəklində ifadə etmək, mətnin məzmununu xülasə şəklində ifadə etmək, öyrəndiyi söz və ifadələrin üslubi xüsusiyyətlərini izah etmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu mətnləri üslubi xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etmək.

“Yazı” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir: dil qaydalarını yazılı nitqə tətbiq etmək, rabitəli yazı vərdişlərinə yiyələndiyini nümayiş etdirməklə verilmiş mövzuya uyğun mətn hazırlamaq, mövzu ilə bağlı fakt, sitat və dəlillər müəyyən edib yazmaq, plan tərtib etmək, verilmiş mətnin hissələrini plan əsasında məntiqi cəhətdən əsaslandırmaq, mətnin

üslubu üzərində işləməklə yazıya düzəlişlər etmək, mətni üslubi və struktur cəhətdən təkmilləşdirmək.

“Dil qaydaları” məzmun xətti üzrə isə, əsasən, aşağıdakılarla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

Fonetika. Danışiq səsləri. Saitlərin növləri: qalın, incə; açıq, qapalı; dodaqlanan, dodaqlanmayan. Samitlərin növləri: kar, cingiltili. Saitlərin uzun tələffüzü. Bir sıra sözlərdə **“o”** saitinin **[a]** kimi tələffüzü. Söz sonunda **“b”, “c”, “d”, “g”** samitlərinin tələffüzü. **“K”** samitinin yazılışı və tələffüzü. **“Q”** samitinin yazılışı və tələffüzü. Qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlər: eynicinsli qoşa samitlə bitən sözlər, müxtəlifcinsli qoşa samitlə bitən sözlər. Qoşasamitli sözlərin tələffüzü. Söz ortasında yanaşı gələn **tt, kk, pp, qq** samitlərinin tələffüzü. Sözlün hərf və səs tərkibi. Ahəng qanunu. Heca. Vurğu. Sözlün fonetik təhlili.

Leksika. Sözlün leksik və qrammatik mənası. Əsas nitq hissələrinin həm leksik, həm də qrammatik mənaya, köməkçi nitq hissələrinin ancaq qrammatik mənaya malik olması. Sözlün ilkin – həqiqi mənası. Sözlün məcazi mənası. Çoxmənalı sözlər. Omonimlər. Omonim sözlərlə çoxmənalı sözlərin müqayisəsi. Sinonimlər. Antonimlər. Frazеoloji birləşmələr (sabit söz birləşmələri). Terminlər. Sözlün leksik təhlili.

Sözlün tərkibi. Kök və şəkilçi. Leksik və qrammatik şəkilçilər. Sözə əvvəl leksik, sonra qrammatik şəkilçinin qoşulması. Sözlün başlanğıc forması. Şəkilçilərin bir, iki və dörd variantlı olması. Sözlünü şəkilçilər. Bitişdirici samitlər (**n, y, s**).

Söz yaradıcılığı. Quruluşuna görə sözlərin bir-birindən fərqləndirilməsi. Sadə sözlər. Düzəltmə sözlər. Eyniköklü sözlər. Eyniköklü sözlə eyni sözlün müxtəlif formalarının müqayisəsi. Mürəkkəb sözlər. Tərkibində leksik şəkilçi olan mürəkkəb sözlər. Bitişik, defislə və ayrı yazılan mürəkkəb sözlər. Sözlün tərkibinə görə təhlili.

Morfologiya. Əsas və köməkçi nitq hissələri.

Əsas nitq hissələri.

İsim, onun əşya adı bildirməsi. Konkret və mücərrəd isimlər. İsmnin quruluşca növləri. Sadə, düzəltmə və mürəkkəb isimlər. Mürəkkəb isimlər və onların yazılışı. Bitişik və defislə yazılan mürəkkəb isimlər. Ümumi və xüsusi isimlər. Tək və cəm isimlər. Toplu isimlər və onların cəm isimlərdən fərqi. İsmnin halları. Qeyri-müəyyənlik bildirən yiyəlik hal. Qeyri-müəyyənlik bildirən təsirlik hal. Adlıq, qeyri-müəyyən yiyəlik və qeyri-müəyyən təsirlik halların bir-birindən fərqləndirilməsi. Yönlük halda olan bəzi sözlərin tələffüzü. Çıxışlıq hal şəkilçisinin bəzən fərqli tələffüz olunması. İsmnin

mənsubiyyətə görə dəyişməsi. *Mənbə, mövqe, mənafe, tale, mənşə, su, nə* sözlərinin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. Bəzi ikihecalı isimlərin kökündə qapalı saitənin düşməsi. Xəbərlilik şəkilçiləri.

Sifət, onun əşyaya aid əlamət və keyfiyyət bildirməsi. Sifətin quruluşca növləri. Sadə, düzəltmə və mürəkkəb sifətlər. Mürəkkəb sifətlər və onların yazılışı. Bitişik və defislə yazılan mürəkkəb sifətlər. Sifətin dərəcələri. Adi dərəcə, azaltma və çoxaltma dərəcələri. Azaltma və çoxaltma dərəcələrinin yaranma yolları.

Say, onun əşyanın miqdar və sırasını bildirməsi. Sayın quruluşca növləri. Sadə, düzəltmə, mürəkkəb saylar. Sayın məna növləri: miqdar və sıra sayları. Miqdar saylarının növləri: müəyyən miqdar sayları, qeyri-müəyyən miqdar sayları, kəsr sayları. Numerativ sözlər. Numerativ sözlərin işlənmə məqamları. Sayların yazılışı: sözlərlə, ərəb rəqəmləri ilə, Roma rəqəmləri ilə, ərəb rəqəmləri və sözlərin iştirakı ilə. Rəqəmlə ifadə olunan miqdar saylarında şəkilçilərin yazılışı. Sıra saylarının yazılışı. Defislə yazılan mürəkkəb saylar. Saylarla işlənən isimlərin təkdə və cəmdə olması.

Əvəzlilik, onun əsas nitq hissələrinin yerində işlənməsi. Əvəzliyin məna növləri. Şəxs əvəzlilikləri. Şəxs əvəzliliklərinin I, II və III şəxsin təkində və cəmində olması. İşarə əvəzlilikləri. *“O”, “bu”* əvəzliliklərindən sonra vergülün işlənməsi. Sual əvəzlilikləri. Qeyri-müəyyən əvəzliliklər. Təyini əvəzliliklər. Əvəzliyin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb əvəzliliklər.

Feil, onun hərəkət və hal-vəziyyəti bildirməsi. Təsdiq və inkar feillər. Feilin şəxsə görə dəyişməsi. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb feillər. Mürəkkəb feillər və onların yazılışı. Defislə yazılan mürəkkəb feillər, ayrı yazılan mürəkkəb feillər. Hərəkətin subyekti və obyekt. Feilin qrammatik məna növləri: məlum, məchul, şəxssiz, qayıdış, qarşılıq-birgəlik, icbar növ. Feilin şəkilləri (Feilin təsriflənən formaları). Xəbər şəkli. Xəbər şəklinin həm zamana, həm də şəxsə görə dəyişməsi. Feilin indiki zamanı. Feilin keçmiş zamanı. Feilin gələcək zamanı. Xəbər şəklində olan feillərin yazılışı və tələffüzü. Əmr şəkli. Arzu şəkli. Vacib şəkli. Lazım şəkli. Şərt şəkli.

İdi, imiş, isə köməkçi sözləri (hissəcikləri). *İdi, imiş* köməkçi sözləri (hissəcikləri) və keçmiş zaman şəkilçiləri. *İsə* köməkçi sözü (hissəciyi) və feilin şərt şəkli. Cümlədə *isə* köməkçi sözü (hissəciyi) ilə bağlı vergül işarəsindən istifadə edilməsi.

Feilin təsriflənməyən formaları.

Feilin şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişməyən formaları: məsdər, feili sifət, feili bağlama. Feilin təsriflənməyən formalarının hər birinin iki nitq hissəsinin xüsusiyyətlərinə malik olması. Məsdərin hərəkət və hal-vəziyyətin adını bildirməsi. Məsdərin feil və ismin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin hərəkət, əlamət, keyfiyyət və zaman anlayışı

bildirməsi. Feili sifətin feilin və sifətin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin feildən düzələn sifətlərdən fərqləndirilməsi. Feili bağlamanın həm feilin, həm də zərfin xüsusiyyətlərinə malik olması.

Zərf, onun, əsasən, hərəkəti müxtəlif cəhətdən izah etməsi. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər. Mürəkkəb zərflər və onların yazılışı. Bitişik, defislə və ayrı yazılan zərflər. Zərflərin məna növləri: tərz-hərəkət zərfləri, zaman zərfləri, yer zərfləri, kəmiyyət zərfləri. Həm zərf, həm də digər nitq hissələri kimi işləmə bilən sözlər.

Köməkçi nitq hissələri.

Qoşma, onun müxtəlif məna çalarları yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Qoşmaların deyilişi və yazılışı. Çoxhecalı qoşmaların ayrı, təkhecalı qoşmaların bitişik yazılışı.

Bağlayıcı, onun sözlər, cümlə üzvləri və cümlələr arasında əlaqə yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Bağlayıcılarda vergülün işlənməsi. Mürəkkəb bağlayıcılar və onların yazılışı.

Ədat, onun cümlədə fikrin təsirli olmasına kömək edən köməkçi nitq hissəsi olması. Ədatların orfoqrafiyası. Bitişik və ayrı yazılan ədatlar. Təsdiq və inkar bildirən ədatlarda vergülün işlənməsi.

Modal söz, onun danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibət bildirən köməkçi nitq hissəsi olması. Modal sözlərdə vergülün işlənməsi.

Nida, onun hiss-həyəcan ifadə edən köməkçi nitq hissəsi olması. Nidalarda vergül və nida işarəsinin işlənməsi.

Əsas və köməkçi nitq hissələrinin omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin bir-biri ilə omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin sinonimliyi. Bəzi bağlayıcı və ədatların müəyyən şəkilçilərdən fərqləndirilməsi.

Sözün morfoloji təhlili.

Sintaksis.

Söz birləşməsi və cümlə. Söz birləşməsinin iki və daha artıq müstəqil sözün məna və qrammatik cəhətdən birləşməsindən yaranan dil vahidi olması.

Söz birləşməsi (sərbəst söz birləşmələri). Söz birləşmələrinin əsas və asılı tərəfləri. Əsas tərəfə görə söz birləşmələrinin növləri: ismi və feili birləşmələr. İsmi birləşmələr. Mürəkkəb adlar. Mürəkkəb adların yazılışı. Tərkibindəki bütün sözlərin baş hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar. Yalnız birinci komponentinin baş hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar.

Feili birləşmələr və onların növləri. Əsas tərəfi məsdərlə ifadə olunan feili birləşmələr. Əsas tərəfi feili sifətlə ifadə olunan feili birləşmələr. Əsas tərəfi feili bağlama ilə ifadə olunan feili birləşmələr.

Sintaktik əlaqələr və onların növləri.

Tabesizlik əlaqəsi. Tabelilik əlaqəsi. Tabelilik əlaqəsinin yaranmasında ismin hal, mənsubiyyət və xəbərlilik şəkilçilərinin rolu. Uzaqlaşma əlaqəsi. Xəbərin mübtədə ilə şəxsə və kəmiyyətə görə uzaqlaşması.

Cümlə üzvləri.

Cümlənin baş üzvləri. Cümlənin qrammatik əsası.

Mübtəda. Mübtədanın cümlədə haqqında danışılanı bildirməsi. Obyektin mübtədə yerində çıxış etməsi. Mübtədanın ifadə vasitələri.

Xəbər. Xəbərin cümlədə, əsasən, haqqında danışılan barədə məlumat verməsi. Xəbərin ifadə vasitələri. Feili xəbər. Feili xəbərin feilin müxtəlif şəkilləri ilə ifadə olunması. İsmi xəbər. İsmi xəbərin ifadə vasitələri. Suala cavab verməyən *var, yox, lazım, mümkün* və s. kimi sözlərin ismi xəbər kimi işləməsi. “*Deyil*” sözünün adlara qoşulması ilə yaranan ismi xəbərlər.

Cümlənin II dərəcəli üzvləri.

Tamamlıq. Tamamlığın ifadə vasitələri.

Təyin. Təyinin bütün cümlə üzvlərinə aid olması. Təyinin ifadə vasitələri.

Zərflilik. Zərfliyin, əsasən, feili xəbərə aid olması. Zərfliyin məna növləri. Tərzi-hərəkət zərfliyi. Zaman zərfliyi. Yer zərfliyi. Səbəb zərfliyi. Məqsəd zərfliyi. Kəmiyyət zərfliyi. Zərfliyin ifadə vasitələri.

Həmcins üzvlər. Bütün cümlə üzvlərinin həmcins ola bilməsi. Həmcins üzvlər arasında tabesizlik əlaqəsi. Həmcins üzvləri bir-birinə bağlayan vasitələr. Həmcins üzvlərdə qrammatik şəkilçilərin, köməkçi sözlərin (hissəciklərin) və qoşmaların ixtisarı. Həmcins üzvlərdə ümumiləşdirici sözlər. Ümumiləşdirici sözlərlə bağlı durğu işarələrinin işlənməsi.

Cümlədə söz sırası.

Əlavələr. Əlavənin özündən əvvəlki sözü, üzvü aydınlaşdıran söz və ifadə olması. Bütün cümlə üzvlərinin əlavəsinin olması. Əlavələrlə bağlı işlənən durğu işarələri.

Ara sözlər. Ara sözün danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibətini bildirməsi. Ara sözlərlə bağlı işlənən durğu işarəsi.

Xitab. Xitabla bağlı işlənən durğu işarələri.

Cümlə.

Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri.

Nəqli cümlə. Sual cümləsi. Əmr cümləsi. Nida cümləsi.

Mübtədanın iştirakına görə sadə cümlənin növləri.

Müəyyən şəxslı cümlə. Qeyri-müəyyən şəxslı cümlə. Ümumi şəxslı cümlə. Şəxssiz cümlə. Adlıq cümlə.

Söz-cümlə. Söz-cümlələrin ifadə vasitələri.

Cümlənin quruluşca növləri. Sadə cümlənin bir, mürəkkəb cümlənin iki və daha artıq qrammatik əsasının olması.

Mürəkkəb cümlə.

Tabesiz mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında tabesizlik əlaqəsinin olması.

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabesizlik bağlayıcıları).

Tabeli mürəkkəb cümlələr.

Baş və budaq cümlə. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabelilik bağlayıcıları, digər vasitələr). Tabeli mürəkkəb cümlədə “ki” bağlayıcısının yeri. Tabeli mürəkkəb cümlələrdə bağlayıcı sözlər. Baş və budaq cümlələrin yeri.

Sintaktik təhlil.

Vasitəsiz nitq. Vasitəsiz nitqdə durğu işarələri (qoşa nöqtə, dırnaq, vergül, tire).

Dialoqlarda durğu işarələri.

Vasitəli nitq.

Dil, onun ictimai hadisə olması.

Yazı, onun tipləri.

Ədəbi dilin normaları: fonetik norma, leksik norma və qrammatik norma.

Durğu işarələri: nöqtə, sual, nida, vergül, üç nöqtə, qoşa (iki) nöqtə, dırnaqlar, tire.

Dilin üslubi imkanlarının təzahür formaları: funksional və fərdi (fərdi nitq ünsürləri) üslub.

Bədii üslubun xüsusiyyətləri. Bədii üslubun obrazlı nitq forması olması. Bədii üslubun təzahür formaları. Sözün informativ və poetik funksiyaları. Bədii söz. Bədii təsvir və ifadə vasitələri: ellipsis.

Elmi üslubun xüsusiyyətləri: izah etmək, şərh etmək, nəticə çıxarmaq. Elmi üslubda sözlərin terminləşməsi. Sözün terminoloji funksiyası. Sözün həqiqi mənada işlədilməsinin elmi üslubun əsas xüsusiyyətlərindən biri olması.

Publisistik üslubun xüsusiyyətləri, publisistik üslubun formaları: yazılı və şifahi.

Rəsmi-işgüzar üslubun xüsusiyyətləri.

Məişət üslubunun xüsusiyyətləri.

Xülasə. Xülasəyə verilən tələblər.

Tezis. Tezisin əsas xüsusiyyətləri.

Qeyd: Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları”nın təsdiq edilməsi haqqında 18 iyun 2021-ci il tarixli 175Nə-li qərarında əksini tapan bəzi qaydalar şagirdlərin keçdikləri aşağı sinif dərslərlərində olmadığından buraxılış imtahanında bu mövzularla bağlı tapşırıqlardan istifadə edilməyəcək:

1. tərkibində *ae, ea, ea, əa, eo, üa, üə, au, ua, ue, ua* yanaşı saıtlərinin işləndiyi sözlərin tələffüzü ilə bağlı;

2. tərkibində *ov, öv* hərf birləşmələri olan sözlərin tələffüzü ilə bağlı.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. R.Ə.İsmayılov, D.N.Cəfərova, G.S.Xudiyeva, X.A.Qasımova. "Azərbaycan dili". 5-ci sinif, Bakı – 2020.
 2. R.Ə.İsmayılov, D.N.Cəfərova, S.Məmmədova. "Azərbaycan dili". 6-cı sinif, Bakı – 2021.
 3. R.Ə.İsmayılov, A.X.Rüstəmov, H.F.Allahverdi, S.Məmmədova. "Azərbaycan dili". 7-ci sinif, Bakı – 2022.
 4. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, M.H.Vəliyeva, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 8-ci sinif, Bakı – 2023.
 5. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 9-cu sinif, Bakı – 2020.
 6. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili", 10-cu sinif. Bakı – 2022.
 7. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş. "Azərbaycan dili", 11-ci sinif. Bakı – 2023.
-

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Azərbaycan dili". 5-11-ci siniflər üçün qiymətləndirmə tapşırıqları kitabçaları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı – 2023.
2. Orfoqrafiya, orfoepiya lüğəti. DİM – "Abituriyent". Bakı – 2021.
3. "Azərbaycan dili". Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait. Bakı – 2019.
4. "Azərbaycan dili". Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. Bakı – 2023.

RİYAZİYYAT

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V-XI sinif dərsləkləri əsasında hazırlanmışdır.

Proqram fənn kurikulumunun riyaziyyat fənni üçün müəyyən etdiyi 5 (“Ədədlər və əməllər”, “Cəbr və funksiyalar”, “Həndəsə”, “Ölçmə”, “Statistika və ehtimal”) məzmun xətti üzrə 12 əsas standartın tələblərinin reallaşdırılması ilə bağlı təlim materiallarını əhatə edir.

İmtahanda məzmun standartlarının təlim nəticələrində nəzərdə tutulmuş tətbiqetmə, tədqiqetmə, əlaqələndirmə, uyğunluğu müəyyənətmə, fərqləndirmə, fikrini sxemlər və cədvəllərlə ifadəetmə, mühakiməyürütmə, əsaslandırma bacarıqlarının sistemli şəkildə nümayiş etdirilməsi tələb olunur.

Ədədlər və əməllər məzmun xəttinə aid alt standartların tələbləri üzrə natural, rəşional, həqiqi ədədləri oxuyub-yazmaq, onları müqayisə etmək, onlar üzərində əməlləri yerinə yetirmək və uyğun nöqtələri koordinat düz xəttində göstərmək, iki sonlu çoxluq üzərində əməllər yerinə yetirmək və onların xassələrini məsələ həllinə, habelə həqiqi ədədlər çoxluğu ilə bağlı məsələlər həllinə tətbiq etmək kimi bilik və bacarıqlar, natural, tam, rəşional və həqiqi üstlü qüvvətin xassələrini bilmək, onları ardıcıl yerinə yetirmək vərdişləri, şagirdlərin n -ci ($n \geq 2$) dərəcədə kökün xassələrini tətbiqetmə qabiliyyəti yoxlanılır. Həmçinin sadə və mürəkkəb faiz artımı düsturlarını sadə məsələlərin həllinə tətbiq etmək bacarığı, habelə praktik məsələlərin həllində faiz düsturlarının tətbiqi və təqribi qiymətləndirmə bacarıqları yoxlanılır. Kompleks ədədi cəbri şəkildə təqdim etmək, cəbri şəkildə verilmiş kompleks ədədlər üzərində hesab əməllərini yerinə yetirmək, kompleks ədədin istənilən dərəcədə qüvvətini tapmaq bacarıqları yoxlanılır. Triqonometrik, üstlü, loqarifmik ifadələri sadələşdirərək qiymətini tapmaq vərdişləri, bucağın radian ölçüsü anlayışını və istənilən bucağın triqonometrik funksiyalarının tərifindən məsələlər həllində istifadə etmək səriştəsi, əsas triqonometrik eynilikləri, triqonometrik funksiyalar üçün çevirmə və toplama düsturlarını tətbiq etmək bacarıqları yoxlanılır.

n dərəcəli tənliklərin həlli üsullarının araşdırılması, Bezu teoreminin tətbiq etmək bacarıqları yoxlanılır. Bundan başqa yığılan ardıcılıqların xassələrini tətbiq edilməsi, bacarıqları yoxlanılır.

Cəbr və funksiyalar məzmun xəttinə aid alt standartlar üzrə müxtəlif situasiyalardakı problemləri cəbri

şəkildə ifadə etmək, araşdırmaq, cəbri prosedurları yerinə yetirmək, gündəlik həyatda rast gəlinən kəmiyyətlər arasında asılılıqları (xətti, kvadrat, üstlü, loqarifmik) funksiyalar vasitəsi ilə ifadə etmək kimi bilik və bacarıqlar, o cümlədən, müxtəlif ədədlər çoxluğunda birdəyişənli tənlikləri (xətti, kvadrat, üstlü, loqarifmik), həyati situasiyaya uyğun birdəyişənli tənlik və ya ikidəyişənli iki tənliklər sistemini tərtib və həll etmək bacarıqları, sadə xətti bərabərsizliklərin araşdırılması vərdişləri və həll etmək bacarıqları, biri xətti, digəri ikidərəcəli olan ikidəyişənli tənliklər sistemini, kvadrat bərabərsizliyi həll etmək bacarıqları, cəbri bərabərsizlikləri intervallar üsulu ilə həll etmək, modul işarəsi daxilində dəyişəni olan sadə tənlik və bərabərsizliklərin həlli və araşdırılması qabiliyyətləri yoxlanılır. Həmçinin rəşional ifadələrin, kvadrat kök və n -ci dərəcədən kök daxil olan ifadələrin çevrilməsi, habelə ardıcılıqların, ədədi və həndəsi silsilələrin xassələrinin məsələ həllinə tətbiq etmə vərdişləri yoxlanılır.

Həndəsə məzmun xəttinə aid alt standartlar üzrə həndəsi təsvir, təsəvvür və məntiqi mühakimələrin köməyi ilə fiqurların əlamət və xassələrini araşdırmaq, habelə həndəsi çevirmələri və simmetriyanı tətbiq etmək kimi bilik və bacarıqlar yoxlanılır. O cümlədən, ən sadə fiqurlar, üçbucaqlar, dördbucaqlılar, çevrə və dairə, çoxbucaqlılar haqqında bilik və bacarıqlar, onların xassələrinin tətbiqi vərdişləri yoxlanılır. Sinuslar və kosinuslar teoremlərinin tətbiqi ilə üçbucaqları həll etmək bacarıqları, verilmiş üçbucağın daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələrin xassələrinin, habelə çevrəyə toxunan və kəsənin xassələrinin tətbiq edilməsi vərdişləri yoxlanılır.

Müstəvidə və fəzada vektorlar haqqında biliklər, hərəkət çevirməsi və onun tətbiqi, koordinatlar üsulunun bəzi tətbiqi bacarıqları (o cümlədən düz xəttin, müstəvinin, sferanın tənliyini tətbiq etmək bacarıqları) yoxlanılır. Fəzada koordinatları ilə verilmiş iki vektorun skalyar hasilini tapmaq, koordinatlar üsulunu müxtəlif məsələlərin həllinə tətbiq etmək, fəzada verilmiş vektoru komplanar olmayan üç vektor üzrə ayırmaq vərdişləri yoxlanılır.

Həmçinin fəzada düz xətlərin qarşılıqlı vəziyyətinə və fəzada müstəvilərin qarşılıqlı vəziyyətinə aid, fəzada düz xətlə müstəvi arasındakı bucağa, iki müstəvi arasındakı bucağa aid məsələləri həll etmək qabiliyyətləri, habelə üç perpendikulyar haqqında teoremi tətbiq etmək bacarıqları aşkarlanır.

Çoxüzlülərin növlərini tanımaq, prizmanın, piramidanın, kəsik piramidanın yan səthinin, tam səthinin və

həcmnin, oxşar çoxüzlülərin səthlərinin sahələrinin və həcmələrinin hesablanmasına aid məsələlər həll etmək bacarıqları yoxlanılır.

Fırlanma cisimləri haqqında təsəvvürlər aşkarlanır, silindrin, konusun, kəsik konusun yan səthlərinin, tam səthlərinin və həcmələrinin tapılmasına aid məsələləri həll etmək, kürənin və hissələrinin səthlərinin sahələrini və həcmələrini tapmaq bacarıqları yoxlanılır.

Ölçmə məzmun xəttinə aid alt standartlar üzrə ölçü vahidləri haqqında, bir ölçü vahidindən digərinə keçid (o cümlədən çox işlənən beynəlxalq ölçü vahidlərini tanımaq və birindən digərinə keçid) kimi bilik və bacarıqlar yoxlanılır. Fəza fiqurlarının xassələrini ölçməyə tətbiq etmək, ölçmə və hesablama vasitələri ilə sahələri hesablamaq qabiliyyətləri aşkarlanır.

Statistika və ehtimal məzmun xəttinə aid alt standartlar üzrə statistik məlumatları toplamaq, sistemləşdirmək, təhlil etmək, birləşmələr və ehtimal nəzəriyyələrinin əsas anlayışlarını başa düşmək və onları tətbiq etmək kimi bilik və bacarıqlar yoxlanılır.

HƏQİQİ ƏDƏDLƏR

Natural ədədlər və onların onluq say sistemində yazılışı. Bölünən və bölən. Tam və qalıqlı bölmə. Ədədlərin bölünmə əlamətləri. Sadə və mürəkkəb ədədlər. Natural ədədlərin sadə vuruqlara ayrılması. Ən böyük ortaq bölən (ƏBOB), ən kiçik ortaq bölünən (ƏKOB). Natural ədədlər üzərində əməllər.

Adi kəsrlər. Kəsrin əsas xassəsi. Kəsrlərin ixtisarı. Kəsrlərin müqayisəsi. Adi kəsrlər üzərində əməllər. Ədədin hissəsinin və hissəsinə görə ədədin tapılması. Onluq kəsrlər. Onluq kəsrlər üzərində əməllər. Adi kəsrin onluq kəsre və onluq kəsrin adi kəsre çevrilməsi. Adi, onluq və dövrü kəsrlər üzərində birgə əməllər. Tam ədədlər. Rəşional ədədlər. Koordinat oxu. Rəşional ədədlərin koordinat oxu üzərində təsviri. Ədədin modulu (mütləq qiyməti). Rəşional ədədlərin müqayisəsi. Rəşional ədədlər üzərində əməllər. İrrəşional ədədlər. Həqiqi ədədlər və onların onluq kəsr şəklində yazılışı. Həqiqi ədədlər üzərində əməllər. Ədədin tam və kəsr hissəsi. Ədədi orta, həndəsi orta.

KOMPLEKS ƏDƏDLƏR

Kompleks ədədin tərifı. Qoşma kompleks ədədlər. Kompleks ədədin cəbri şəklı. Kompleks ədədlər üzərində cəbri əməllər.

NİSBƏT. TƏNASÜB. FAİZ

Nisbət. Tənasüb və onun əsas xassəsi. Düz və tərs mütənasib kəmiyyətlər, onların xassələri. Ədədin verilmiş ədədlərlə düz mütənasib və tərs mütənasib hissələrə bölünməsi. Faiz. Ədədin faizinin tapılması. Faizinə görə ədədin tapılması. İki ədədin faiz nisbəti. Kəmiyyətlərin dəyişməsinin faizlə ifadəsi. Diaqramlar.

RƏŞİONAL İFADƏLƏR

Ədədi ifadələr. Dəyişəni olan ifadələr. Natural üstlü qüvvət və onun xassələri. Bırhədlilər və çoxhədlilər,

onların standart şəklı. Bırhədlilər və çoxhədlilər üzərində əməllər. Eyniliklər və eynilik çevrilmələri. Müxtəsər vurma düsturları. Çoxhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat üçhədlidən tam kvadratın ayrılması.

Rəşional ifadələr və onlar üzərində əməllər.

İRRƏŞİONAL İFADƏLƏR.

HƏQİQİ ÜSTLÜ QÜVVƏT

Kvadrat kök. Həsabi kvadrat kök. Həsabi kvadrat kökün xassələri. $\sqrt{x^2} = |x|$ eyniliyi. Vuruğun kök işarəsi altından çıxarılması. Vuruğun kök işarəsi altına salınması. Kvadrat köklər daxil olan ifadələrin çevrilməsi. Tam üstlü qüvvət və onun xassələri. Ədədin standart şəklı. Həqiqi ədədlərin n -ci dərəcədən kökü və onun xassələri. Həqiqi üstlü qüvvət və onun xassələri. Qüvvətlərin müqayisəsi. Kəsrin məxrəcinin və ya surətinin irrəşionallıqdan azad edilməsi. İrrəşional ifadələrin eynilik çevrilmələri.

ÖLÇMƏ. STATİSTİKANIN ELEMENTLƏRİ.

ÇOXLUQLAR. BİRLƏŞMƏLƏR

NƏZƏRİYYƏSİNİN VƏ EHTİMAL

NƏZƏRİYYƏSİNİN ELEMENTLƏRİ

Ölçü anlayışı. Eyni kəmiyyətin müxtəlif ölçü vahidləri və onlar arasındakı əlaqə. Məlumatların toplanması. Ədədi orta, median, moda və ən böyük fərqlər.

Çoxluqlar və onlar üzərində əməllər. Eyler-Venn diaqramı. İki sonlu çoxluğun birləşməsinin elementlərinin sayı. Birləşmələr nəzəriyyəsində toplama və vurma prinsipləri. Birləşmələrin növləri: permutasiyalar, kombinezonlar. Hadisə anlayışı. Yəqin hadisə, mümkün olmayan hadisə, təsadüfi hadisə. Elementar hadisələr. Asılı olmayan və asılı olan hadisələr. Mümkün halların sayı. Ölvərişli halların sayı. Ehtimalın klassik tərifı. Ehtimalların toplanması qaydası. Asılı olmayan iki hadisənin hasilinin ehtimalı. Asılı olan iki hadisənin hasilinin ehtimalı (şerti ehtimal). Birləşmələr nəzəriyyəsini düsturlarının tətbiqi ilə məsələlərin həlli.

BİRDƏYİŞƏNLİ TƏNLİKLƏR VƏ

TƏNLİK QURMAQLA MƏSƏLƏLƏR HƏLLİ

Tənlik və onun kökləri. Eynigüclü tənliklər. Bırdəyişənli xətti tənlik, ona gətirilən tənliklər və məsələlər. Kvadrat tənliklər. Kvadrat tənliyin kökləri düsturu. Viyet teoremi və onun tərsi olan teorem. Kvadrat üçhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat tənliyə gətirilən tənliklər və məsələlər. Rəşional tənliklər və sadə irrəşional tənliklər. Dəyişəni həm də modul işarəsi daxilində olan tənliklər (modullu tənliklər).

TƏNLİKLƏR SİSTEMİ. TƏNLİKLƏR SİSTEMİ QURMAQLA MƏSƏLƏLƏR HƏLLİ

İkidəyişənli xətti tənlik. İkidəyişənli xətti tənliklər sistemi. İkidəyişənli xətti tənliklər sisteminin həllinin varlığının araşdırılması. Eynigüclü tənliklər sistemi.

İkidəyişənli xətti tənliklər sisteminin həlli üsulları. Biri xətti, digəri ikidərəcəli, hər iki tənliyi ikidərəcəli olan ikidəyişənli tənliklər sistemi. Tənliklər sistemi qurmaqla məsələlər həlli.

BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Ədədi bərabərsizliklər və onların xassələri. Ədədi bərabərsizliklərin toplanması və vurulması. Ədədi aralıqlar. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklərin həlli. Eynigüclü bərabərsizliklər. İkiqat xətti bərabərsizliklər. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklər sistemi və birdəyişənli xətti bərabərsizliklər heyəti. Kvadrat bərabərsizliklər.

Rasional bərabərsizliklər. Bərabərsizliklərin intervallar üsulu ilə həlli. Dəyişəni həm də modul işarəsi daxilində olan bərabərsizliklər (modullu bərabərsizliklər). Mənfi olmayan iki ədədin ədədi ortası ilə həndəsi ortası arasında əlaqə.

ƏDƏDİ ARDICIILLIQLAR. SILSİLƏLƏR

Ədədi ardıcılıqlar. Ardıcılığın limiti. Monoton ardıcılıq. e ədədi. Ədədi və həndəsi silsilə, onların xassələri, n -ci həddinin və ilk n həddinin cəmi düsturları. Sonsuz həndəsi silsilənin cəmi ($|q| < 1$).

FUNKSIYALAR VƏ QRAFİKLƏR

Ədədi funksiya. Funksiyanın təyin oblastı və qiymətlər çoxluğu, funksiyanın verilməsi üsulları. Funksiyanın qrafiki. Funksiyanın sıfırları. Funksiyanın artması və azalması, dövriliyi, təkliyi, cütliyü. Qüvvət funksiyası. Mürəkkəb funksiya. Tərs funksiya. Xətti, kvadratik funksiyalar. $y = k/x$, $y = |x|$, $y = \sqrt{x}$ funksiyalarının xassələri və qrafikləri.

TRİQONOMETRİK FUNKSIYALAR

Bucağın dərəcə və radian ölçüsü. Bucağın radian ölçüsünün dərəcə ölçüsü ilə və tərsinə ifadəsi. İxtiyari bucağın sinusu, kosinusu, tangensi və kotangensinin tərfi. Sinus, kosinus, tangens, kotangens funksiyalarının xassələri və qrafikləri. Eyni arqumentin triqonometrik funksiyaları arasındakı asılılıqlar. Çevirmə düsturları. İki bucağın cəmi və fərqlərinin kosinusu, sinusu və tangensi. İkiqat bucağın triqonometrik funksiyaları. Yarım arqumentin triqonometrik funksiyaları. $\sin \alpha$ və $\cos \alpha$ -nın $\tan(\alpha/2)$ ilə ifadəsi. Eyni adlı triqonometrik funksiyaların cəminin və fərqlərinin hasilə çevrilməsi. Triqonometrik funksiyaların hasilinin cəmə çevrilməsi. Tərs triqonometrik funksiyalar, onların xassələri və qrafikləri.

TRİQONOMETRİK TƏNLİKLƏR

Triqonometrik tənliklər və onların həlli üsulları.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK FUNKSIYALAR

Üstlü funksiya, onun xassələri və qrafiki. Ədədin loqarifmi və onun xassələri. Loqarifmik funksiyanın xassələri və qrafiki. Üstlü və loqarifmik ifadələrin çevrilməsi.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK TƏNLİKLƏR.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Üstlü tənlik, onun həll üsulları. Üstlü bərabərsizliklərin həlli. Loqarifmik tənliklərin həlli. Loqarifmik bərabərsizliklərin həlli.

ƏN SADƏ HƏNDƏSİ FİQURLAR. ÇEVİRƏ

Parça. Parçaların müqayisəsi. Parçalar üzərində əməllər. Bucaq. Bucaqların növləri. Bucaqların müqayisəsi. Bucağın tən bölməsi. Bucağın dərəcə və radian ölçüsü. Qonşu və qarşılıqlı bucaqlar. Perpendikulyar düz xətlər. Perpendikulyar və maillər. Mailin proyeksiyası. Kəsişən və paralel düz xətlər. Planimetriya aksiomları. İki düz xəttin üçüncü düz xətlə kəsişməsindən alınan bucaqlar. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Uyğun tərəfləri paralel və uyğun tərəfləri perpendikulyar olan bucaqlar.

Çevrə. Dairə. Düz xətlə çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti. Çevrəyə toxunan. İki çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti. Mərkəzi bucaq. Daxilə çəkilmiş bucaq. Çevrədə mütənasib parçalar. Daxilə və xaricə çəkilmiş çevrələr. Çevrənin və çevrə qövsünün uzunluğu. π ədədi.

ÜÇBUCAQLAR

Üçbucaq və onun əsas elementləri. Üçbucağın medianı, tən bölməsi, hündürlüyü. Üçbucağın perimetri. Medianların xassəsi. Tən bölmənin xassəsi. Bərabəryanlı üçbucağın xassələri. Üçbucağın daxili bucaqlarının cəmi. Üçbucağın xarici bucağının xassəsi. 30° -li bucaq qarşısındakı katetin xassəsi. Pifaqor teoremi. Düzbucaqlı üçbucağın tərəfləri və bucaqları arasındakı münasibətlər. Konqruent fiqurlar. Üçbucaqların konqruentlik əlamətləri. Üçbucaq bərabərsizliyi. Sinuslar teoremi. Kosinuslar teoremi. Üçbucağın xaricinə və daxilinə çəkilmiş çevrə. Xaricə və daxilə çəkilmiş çevrələrin radiuslarının üçbucağın tərəfləri ilə əlaqəsi. Üçbucaqların həlli.

DÖRDBUCAQLILAR VƏ ÇOXBUCAQLILAR

Sınıq xətt. Qapalı sınıq xətt. Çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlının daxili və xarici bucaqlarının cəmi. Dördbucaqlı. Paraleloqram, onun xassələri və əlamətləri. Düzbucaqlı, romb, kvadrat və onların xassələri. Fales teoremi, üçbucağın orta xətti. Trapesiya və onun orta xətti. Dördbucaqlıların daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr. Düzgün çoxbucaqlının daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr, onların radiuslarını hesablamaq üçün düsturlar.

FİQURLARIN SAHƏSİ

Kvadratin, düzbucaqlının, paraleloqramın, üçbucağın, rombun, trapesiyanın və ixtiyari çoxbucaqlının sahəsi. Dairənin və onun hissələrinin sahəsi.

KOORDİNATLAR ÜSULU. HƏRƏKƏT.

OXŞARLIQ. VEKTORLAR

Müstəvidə və fəzada Dekart koordinat sistemi. Parçanın orta nöqtəsinin koordinatları. İki nöqtə arasında

məsafə düsturu. Düz xəttin tənliyi. Düz xəttin bucaq əmsalı. Çevrənin tənliyi. Hərəkət, ox simmetriyası, mərkəzi simmetriya, müstəviyə nəzərən simmetriya, paralel köçürmə. Homotetiya. Fiqurların oxşarlığı. Üçbucaqların oxşarlıq əlamətləri. Düzbucaqlı üçbucaqda düz bucaq təpəsindən hipotenuza endirilmiş hündürlüyün xassələri. Oxşar fiqurların perimetrləri və sahələri nisbəti. Müstəvidə və fəzada vektorlar. Vektorun uzunluğu (mütləq qiyməti, modulu). Vektorların toplanması və çıxılması. Vektorun ədədə vurulması. Vektorun komponentləri. Komponentlərinə görə vektorun uzunluğunun hesablanması. Komponentləri ilə verilmiş vektorlar üzərində əməllər. Müstəvidə vektorun kollinear olmayan iki vektor üzrə ayrılığı. Vektorun koordinat vektorları üzrə ayrılığı. İki vektorun skalyar hasili.

FƏZADA DÜZ XƏTLƏRİN VƏ MÜSTƏVİLƏRİN QARŞILIQLI VƏZİYYƏTİ

Stereometriyanın aksiomları. Fəzada düz xətlərin qarşılıqlı vəziyyəti. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Düz xətlə müstəvinin paralellik əlaməti. Müstəvilərin paralellik əlaməti. Paralel müstəvilərin xassələri. Fəzada düz xətlərin perpendikulyarlığı. Düz xətlə müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Perpendikulyar və maillər. Üç perpendikulyar haqqında teorem. Nöqtədən müstəviyə qədər olan məsafə. İki müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Çarpaz düz xətlər arasındakı bucaq və məsafə. Düz xətlə müstəvi arasındakı bucaq.

ÇOXÜZLÜLƏR, ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMİ

İkiüzlü, üçüzlü və çoxüzlü bucaqlar. Çoxüzlü. Prizma. Paralelepiped. Paralelepipedin üzlərinin və diaqonallarının xassələri. Piramida. Kəsik piramida. Düzgün çoxüzlülər. Prizma, piramida və kəsik piramidanın yan və tam səthi. Düzbucaqlı paralelepipedin, düz və mail prizmanın, piramidanın, kəsik piramidanın həcmi.

FIRLANMA FİQURLARI. ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMİ

Silindr və konus. Silindrin və konusun müstəvi ilə kəsiyi. Sfera və kürə. Kürənin müstəvi ilə kəsiyi. Kürənin hissələri. Çoxüzlülərlə fırlanma fiqurlarının müxtəlif kombinasiyaları. Silindrin, konusun və kəsik konusun yan və tam səthinin sahəsi. Sferanın sahəsi. Silindr, konus və kəsik konusun həcmi. Kürənin həcmi. Oxşar fəza fiqurlarının səthlərinin sahələri və həcmələri nisbəti.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. N. Qəhrəmanova, F. Hüseynov. Riyaziyyat 5 – Bakı, 2020.
2. S. İsmaylova, A. Hüseynova. Riyaziyyat 6 – Bakı, 2021.
3. S. İsmaylova, S. Abdurahimov. Riyaziyyat 7 – Bakı, 2022.
4. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 8 – Bakı, 2023.
5. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 9 – Bakı, 2020.
6. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 10. – Bakı, 2022.
7. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, Ə. Quliyev, Riyaziyyat 11. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Riyaziyyat” vəsait. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2019.
2. Riyaziyyat. 5-11-ci siniflər üçün “Qiymətləndirmə tapşırıqları” kitabçaları. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2023.
3. Riyaziyyat. Test toplusu. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2023.

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

XARİCİ DİL

(İngilis, alman, fransız, rus, ərəb və fars dilləri)

Təqdim olunan proqram V-XI siniflərin tədris materialları əsasında hazırlanmışdır.

İmtahanda fənn kurikulumunun Xarici dil fənni üçün müəyyən etdiyi 4 (**“Dinləyib-anlama”**, **“Danışma”**, **“Oxu”** və **“Yazı”**) məzmun xəttinə aid alt standartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması 2022\2023-cü tədris ilində də mümkün deyil. Bəzi alt standartların tələblərinin yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən, onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilmir. **“Danışma”** məzmun xətti üzrə bilik və bacarıqlar buraxılış imtahanında hələ ki, yoxlanılmır.

Proqram əsas etibarilə 3 (**“Dinləyib-anlama”**, **“Oxu”** və **“Yazı”**) məzmun xətti üzrə alt standartların yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“Dinləyib-anlama” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- müraciətlər zamanı sualları cavablandırmaq,
- müraciətlərə uyğun tapşırıqları ardıcıl icra etmək,

– dinlənən məndəki fakt və hadisələri qruplaşdırmaq, ümumiləşdirmələr aparmaq və s.

“Oxu” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- Məndəki əsas fikri müəyyən etmək;
- Məntin bütöv hissələrini fərqləndirmək;
- Məndəki əsas fakt və hadisələri seçmək, qruplaşdırmaq;
- Məndəki fakt və hadisələri təhlil etmək və s.

“Yazı” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- Verilmiş sözləri mənə və qrammatik cəhətdən əlaqələndirərək cümlələr qurmaq;
- Müxtəlif əşya və hadisələri təsvir etmək;
- Müxtəlif konstruksiyalı cümlələri düzgün yazmaq;
- Cümlələri və abzasları düzgün əlaqələndirmək üçün bağlayıcı vasitələrdən istifadə etmək;
- Orfoqrafiya, qrammatika və durğu işarəsi qaydalarına əməl etmək.

İNGİLİS DİLİ

FONETİKA (PHONETICS)

İngilis dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Sözlərdə səs tərkibi ilə hərf tərkibinin bir-birinə uyğun gəlməməsi halları. Hərf və hərf birləşmələrinin oxunuş qaydaları. Uzun və qısa sait səslər. Monoftonqlar və diftonqlar. Kar və cingiltili samit səslər.

Açıq və qapalı heca. Vurğu.

LEKSİKOLOGİYA (LEXICOLOGY)

Sözün leksik və qrammatik mənalari. Sözlərin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlər. Təkmənəli və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (Synonyms). Antonimlər (Antonyms). Söz birləşmələri (Collocations). Nitq etiketi.

Sözdüzəltmə (Word formation). İsim düzəldən suffikslər: -er, -ment, -tion (-sion), -ness, -ity, -ing, -th, -dom, -ship.

Sifət düzəldən suffikslər: -less, -ful, -able, -y, -ly (a weekly newspaper), -ous, -ish və prefikslər: pre-, un-, in-, (im-, ir-, il-).

Say düzəldən suffikslər: -teen, -ty, -th.

Feil düzəldən suffikslər: -ify, -ize, -ate, -en və prefikslər: en-, dis-, re-, un-, il-, im-, ir-, mis-.

Zərf düzəldən suffikslər: -ly (fluently, to publish weekly), -ward(s) (forward, upward).

MORFOLOGİYA (MORPHOLOGY)

İsim (The Noun). İsmın əsas qrammatik əlamətləri. Xüsusi və ümumi isimlər. Ümumi isimlərin təsnifatı. Konkret və mücərrəd isimlər. Toplu isimlər. Maddi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər.

Tək və cəm isimlər. Yalnız təkde işlənen isimlər; sayılmayan – maddi və mücərrəd isimlər.

Yalnız cəmdə işlənen isimlər. Cəm forması xüsusi

qayda ilə düzələn isimlər. Tək və cəm forması eyni olan isimlər.

İsmin halları: adlıq hal (*The Common Case*) və yiyəlik hal (*The Genitive /Possessive Case*).

Canlı varlıqları bildirən isimlərin yiyəlik halının düzəldilməsi (*the student's answer, the students' answers; the child's toys, the childrens' toys*). Canlı və cansız varlıqları bildirən isimlərdə yiyəlik halının of sözü ilə ifadə edilməsi.

Bəzi cansız varlıqları bildirən isimlərlə (zaman bildirən, ölkə, şəhər, fəsil, ay, gün, ulduz və planet bildirən isimlərlə) yiyəlik hal şəkilçisinin işlənməsi.

Artıqlar (The Article). Qeyri-müəyyənlik (*a, an*) və müəyyənlik (*the*) artıqları. Artıqların işlədilmə və işlədilməmə halları.

Sifət (The Adjective). Sifətin adı (*Positive Degree*), müqayisə (*Comparative Degree*) və üstünlük (*Superlative Degree*) dərəcəsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələri kökündən dəyişməklə düzələn sifətlər: *bad – worse –the worst, good – better –the best* və s.

Sifətin bağlayıcı feillərlə (*to be, to taste, to seem, to smell, to look, to feel, to become*) işlədilməsi: *She feels bad. He looked happy.*

Than, (not) as ... as, not so ... as bağlayıcıları ilə düzələn konstruksiyalar.

İsimləşmiş (substantivləşmiş) sifətlər (*the rich, the wounded* və s.).

Say (The Numeral). Miqdar və sıra sayları. Sıra saylarının düzəldilməsi.

Əvəzlilik (The Pronoun). Əvəzliliklərin növləri.

Şəxs əvəzlilikləri (*Personal Pronouns*). Şəxs əvəzliliklərinin halları: adlıq halı (*The Nominative Case*) və obyekt halı (*The Objective Case*).

Yiyəlik əvəzlilikləri (*Possessive Pronouns*). Asılı (isimlə işlənən) və müstəqil (isimsiz işlənən) formaları.

Qeyri-müəyyən əvəzliliklər (*Indefinite Pronouns*): *some, any* və onların törəmələri.

One qeyri-müəyyən əvəzliyinin işlədilməsi.

Many, much, little, a little, few, a few əvəzliliklərinin işlənməsi.

A lot (of), lots (of), plenty (of) sözlərinin işlənməsi.

Təyini əvəzliliklər (*Defining Pronouns*): *all, both, other (the other, others), another, each, every, everybody, everyone, everything.*

Qayıdış əvəzlilikləri (*Reflexive Pronouns*): *myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, themselves.*

İşarə əvəzlilikləri (*Demonstrative Pronouns*): *this, that, these, those.*

Sual (*Interrogative Pronouns*), nisbi (*Relative Pronouns*) və bağlayıcı (*Conjunctive Pronouns*) əvəzliliklər: *who, which, what, whose, whom, that*. Tamamlıq funksiyasında olan nisbi əvəzliliklərin atıla bilməsi.

İnkar əvəzlilikləri (*Negative Pronouns*): *no, nobody, no one, nothing.*

Zərflər (The Adverb). Tərzi-hərəkət zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi.

Sual və bağlayıcı zərflər (*when, where, why, how*).

Yer, zaman və tezlik bildirən (*often, usually, seldom* və s.) zərflər.

Ölçü və dərəcə zərfləri: *very (very cold), quite (quite calm), too (too much), enough (well enough, clever enough).*

Ədat (The Particle). *Too, also, either* ədatları və onların işlədilməsi (*The police agreed with it too.*).

Feil (The Verb). Feilin dörd əsas forması (*Basic Forms of the Verb*). Məsdər (*The Infinitive*); Keçmiş sadə zaman forması (*The Past Simple*), İndiki zaman feili sifəti (*The Present Participle*); Keçmiş zaman feili sifəti (*The Past Participle*).

To be, to have və *to do* feilləri.

Feilin xəbər şəklinin dörd zaman qrupu: 1.Sadə (qeyri müəyyən) zaman formaları (*Simple Tenses*); 2. Davamedici zaman formaları (*Continuous Tenses*); 3. Bitmiş zaman formaları (*Perfect Tenses*); 4. Bitmiş davamedici zaman formaları (*Perfect Continuous Tenses*).

To be going to ifadəsi.

İndiki sadə zaman formasının (*The Present Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Keçmiş sadə zaman formasının (*The Past Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi. Qaydalı və qaydasız feillər (*Regular and Irregular Verbs*). *Used to + məsdər* söz birləşməsi.

Gələcək sadə zaman formasının (*The Future Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Keçmişə nəzərən gələcək sadə zaman formasının (*The Future Simple in the Past*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

İndiki davamedici (*The Present Continuous*), keçmiş davamedici (*The Past Continuous*) və gələcək davamedici (*The Future Continuous*) zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

İndiki bitmiş (*The Present Perfect*), keçmiş bitmiş (*The Past Perfect*), gələcək bitmiş zaman (*The Future Perfect*), indiki bitmiş davamedici (*The Present Perfect Continuous*) zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Zamanların uzlaşması (*The Sequence of Tenses*).

Modal feillər (*The Modal Verbs*) və onların

ekvivalentləri: *can (could), may (might), must, to have to, to be able to, need, ought to, should.*

Feilin məchul növü (*The Passive Voice*). İndiki sadə zaman (*The Present Simple*), Keçmiş sadə zaman (*The Past Simple*), Gələcək sadə zaman (*The Future Simple*), İndiki bitmiş zaman (*The Present Perfect*), keçmiş bitmiş zaman (*The Past Perfect*), İndiki davamedici zaman (*The Present Continuous*) və keçmiş davamedici zaman (*The Past Continuous*) formalarının məchul növdə işlədilməsi.

Modal feillərin (*can, may, must, should*) məchul növlə işlənməsi (*Modal Verbs in the Passive Voice*).

Feilin əmr şəklinin (*The Imperative Mood*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Real və şərt budaq cümlələri (*Zero Conditional, Conditional I*) (*If you come, I'll show you interesting pictures; If you heat ice, it melts.*).

Feilin şəxssiz (təsriflənməyən) formaları. Məsdər (*The Infinitive*). İndiki və keçmiş zaman feili sifətləri (*The Present Participle, The Past Participle*). Cerund (*The Gerund*). Onların düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin icbar növü (*The Passive Causative*). (*To have/get something done*).

Sözünü (*The Preposition*). *In, on, at, next to, from, behind, between, opposite, in front of, around, round, for, before, after, into, since, till, until, by, to, with, without, under, of, out of, despite, in spite of, because of.*

Bağlayıcı (*The Conjunction*). Tabesiz və tabeli bağlayıcılar (*because, and, but, so, or, as...as, not as...as, if, when, before, after, that, neither...nor, either...or, both... and, not only...but also, while, whereas, although, though*).

Bağlayıcı sözlər (*who, which, whom, what, whose, that, when, where, how, why*).

SİNTAKSİS (SYNTAX)

Sadə cümlə (*The Simple Sentence*). Ünsiyyətdəki məqsədinə görə cümlənin növləri. Nəqli cümlə (*The Declarative Sentence*) (təsdiq və inkar formaları), sual cümləsi (ümumi, xüsusi, seçmə və ayırıcı suallar), əmr cümləsi, nida cümləsi. Cümlə üzvləri. Baş və ikinci dərəcəli üzvlər. Xəbərin mübtəda ilə uzlaşması.

There formal sözü ilə başlanan cümlələr.

Mürəkkəb tamamlıq (*The Complex Object*). *Advise, allow, ask, expect, order, remind, tell, want, permit, promise + object+ to do sth. (I want you to help him.)*

Let, make+object+do sth (The story made us laugh).

See, hear, watch, feel, notice+object+doing sth/do smth (I saw her crossing (cross) the street).

Sadə cümlədə söz sırası.

"So do I. Neither do I." tipli cümlələr.

Şəxssiz cümlələr: *It is cold. It is early. It is morning. It is snowing.*

Mürəkkəb cümlə (*The Composite Sentence*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr (*The Compound and The Complex Sentences*).

Vasitəsiz və vasitəli nitq (*Direct and Indirect Speech*). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi.

Nəqli cümlələrin, ümumi, xüsusi sual və əmr cümlələrinin vasitəli nitqdə düzgün işlənməsi (*He asks if I know the Japanese language*).

Vasitəli suallar (*Included/Embedded questions*).

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 5-ci sinif. – Bakı, 2020.*
2. F.Hüseynova, N.Bağirova. *English. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.*
3. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.*
4. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 7-ci sinif. – Bakı, 2022.*
5. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.*
6. Q.Quliyeva, X.Rüstəмова, G.Nadirova. *English. 9-cu sinif. – Bakı, 2020.*
7. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.*
8. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.*

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. *English. Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.*
2. *İngilis dili. 5-11-ci siniflər üçün "Qiymətləndirmə tapşırıqları" kitabçaları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2023.*
3. O.Musayev. *"İngilis dilinin qrammatikası". Bakı, 2007.*
4. *"İngiliscə – Azərbaycanca lüğət". "Abituriyent" 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2021.*
5. *İngilis dili. Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2023.*

ALMAN DİLİ

FONETİKA (DIE PHONETIK)

Alman dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Uzun və qısa sait səslər. Səs və hərf birləşmələri. Diftonqlar, affrikatlar.

Söz vurğusu. Mürəkkəb sözlərdə vurğu. Ayrılan və ayrılmayan ön şəkilçili feillərdə vurğu.

LEKSİKA (DIE LEXIK)

Sözün leksik mənası. Təkmənalı və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (Synonyme). Antonimlər (Antonyme). Sabit söz birləşmələri və nitq etikətləri, atalar sözləri.

Sözdüzəltmə (Die Wortbildung). -er, -ler, -ner, -ling, -ist, -ent, -ant (kişi cinsli); -ung, -heit, -keit, -in, -schaft, -ei, -tion, -tät (qadın cinsli); -um, -chen, -lein suffiksləri və ge- prefiksi ilə düzələn (orta cinsli) isimlər (das Gebäude, das Gebirge və s.).

-ig, -lich, -los, -bar, -sam, -isch suffiksləri və un- ön şəkilçisi (prefiksi) ilə düzələn sifətlər.

Ayrılan (an-, ab-, aus-, auf-, mit-, zu-, bei- və s.) və ayrılmayan (er-, ver-, ge-, be-, zer-, ent-, miss-, emp-) ön şəkilçiləri və -ieren suffiksi ilə düzələn feillər.

Mürəkkəb feillərin (kennen lernen, zurück kehren, fort gehen, stehen bleiben, zurück fahren, spazieren gehen və s.) işlədilməsi.

MORFOLOGİYA (DIE MORPHOLOGIE)

İsim (Das Substantiv). İsimlərin quruluşca növləri. İsmın əsas qrammatik əlamətləri; cinsi, halı və kəmiyyəti. Cinsin məna və suffikslərə görə təyin olunması.

İsimlərin cəmlənməsi (Pluralbildung der Substantive): **I tip:** – e, –e; **II tip:** –n, –(e)n; **III tip:** –er, –er; **IV tip:** –; –; **V tip:** –s.

İsimlərin təkdə hallanması (Deklination der Substantive im Singular); qüvvətli, zəif və qadın cinsli isimlərin hallanması. Xüsusi hallanma (der Name, der Gedanke, der Friede, der Buchstabe und das Herz):

Nom. – der Wille; das Herz

Gen. – des Willens; des Herzens

Dat. – dem Willen; dem Herzen

Akk. – den Willen; das Herz

İsimlərin cəmdə hallanması (Deklination der Substantive im Plural):

Nom. – die Bücher

Gen. – der Bücher

Dat. – den Büchern

Akk. – die Bücher

Cəmdə sonu –s, –en (-n) ilə bitən isimlər Dativ halında –n qəbul etmirlər.

Artikl (Der Artikel). Artiklin növləri: müəyyən (der bestimmte Artikel) və qeyri-müəyyən (der unbestimmte Artikel) artikllər. Artiklin cins, hal, kəmiyyət bildirməsi. Müəyyən və qeyri-müəyyən artiklin hallanması. Artiklin işlənməsi və düşməsi halları.

Sifət (Das Adjektiv). Sifətin əsas qrammatik xüsusiyyətləri.

Sifətin dərəcələri (Steigerungsstufen der Adjektive): adi (Positiv), müqayisə (Komparativ) və üstünlük (Superlativ) dərəcələri.

Müstəsna hallar (Ausnahmen) (gut – besser – am besten, der (die, das) beste, Pl. die besten; nah-näher-am nächsten, der (das, die) nächste, Pl. die nächsten; hoch, höher, am höchsten, der (das, die) höchste, Pl. die höchsten; viel-mehr- am meisten; wenig-minder-am mindesten və s.).

Sifətin hallanması (Deklination der Adjektive). Sifətlərin zəif, qüvvətli və qarışıq hallanması (schwache, starke und gemischte Deklinationen der Adjektive).

Sifətin cümlədə funksiyaları:

a) sifətin ismi-xəbər kimi işlənməsi: (Das Gras ist grün, Der Tag ist lang, Die Straße ist breit);

b) sifətin təyin kimi işlənməsi: (das grüne Gras, der lange Tag, die breite Straße, die guten Lehrer).

c) Sifətin isimləşməsi

Əvəzlik (Das Pronomen). Əvəzliyin məna növləri: şəxs (Personalpronomen), yiyəlik (Possessivpronomen), qayıdış (Reflexivpronomen), sual (Fragepronomen), işarə (Demonstrativpronomen), qeyri-müəyyən (unbestimmte Pronomen), şəxssiz (unpersönliches Pronomen), inkar (negative Pronomen) və nisbi əvəzliliklər (Relativpronomen). Əvəzliliklərin hallanması (Deklination der Pronomen).

Kein inkar əvəzliyinin hallanması və işlədilməsi.

Man (qeyri-müəyyən şəxs) və es (şəxssiz) əvəzlilikləri.

Alle, niemand, jemand əvəzliliklərinin işlənməsi.

Nisbi əvəzliliklərin (der, das, die, Plural die, welcher, welches, welche, Pl. welche) hallanması və işlədilməsi.

Es əvəzliyinin çoxmənalılığı.

Say (Das Zahlwort). Miqdar, sıra və kəsr sayları (Kardinal-, Ordinal- und Bruchzahlen). Miqdar və sıra saylarının düzəldilməsi. Sıra saylarının hallanması və işlədilməsi.

Miqdar və sıra saylarının tarix göstəricisi kimi işlənməsi (1999-neunzehnhundertneunundneunzig, 2018-zweitausendachtzehn, 15 oktyabr – der fünfzehnte Oktober və s.).

Mürəkkəb sayların yazılışı.

Zərf (Das Adverb). Zərflərin məna növləri: yer (*Adverbien des Ortes / Lokaladverbien*), zaman (*Adverbien der Zeit/Temporaladverbien*), tərz-hərəkət (*der Art und Weise*), kəmiyyət zərfləri (*Adverbien des Grades*).

Müqayisə və üstünlük dərəcələri xüsusi yolla düzələn zərflər:

viel	mehr	am meisten
gern	lieber	am liebsten
wenig	minder	am mindesten
bald	eher	am ehesten və s.

Feil (Das Verb). Feilin üç əsas forması (*Drei Grundformen des Verbs*: *sagen - sagte - gesagt; lesen - las - gelesen*). Əsas, köməkçi, qaydalı, qaydasız və modal feillər (*Voll- und Hilfsverben*: *sein, haben, werden*); (*regelmäßige Verben*: *machen, spielen, hören*); (*unregelmäßige Verben*: *wissen, stehen, tun*); (*Modalverben*: *wollen, mögen, sollen, müssen, können, dürfen*). Ayrılan və ayrılmayan önşəkilçili feillər (*trennbare Verben*: *aufmachen, einkaufen, mitnehmen*); (*untrennbare Verben*: *besuchen, erzählen, gefallen*).

Feilin zaman formalarının (*Zeitformen des Verbs*): *Präsens, Imperfekt (Präteritum), Perfekt, Plusquamperfekt, Futurum-I*) düzəldilməsi və işlədilməsi (*Bildung und Gebrauch der Zeitformen*). Zaman formalarının uzlaşması (*Kongruenz der Zeitformen*).

Feilin idarəsi (*Rektion des Verbs*); sözönüsüz və sözönülü idarə.

Feilin təsriflənməyən formaları. Məsdər, feili-sifət I, feili-sifət II (*Der Infinitiv, Partizip I, Partizip II*). Onların düzəldilməsi, sifət və zərf kimi işlədilməsi və hallanması. *Partizip* formalarının isimləşməsi.

Məsdər (**Der Infinitiv**). Məsdərin **zu** ilə (*beginnen, bitten, vergessen* və s.) və **zu**-suz (*gehen, fahren*, modal feillər və “*lassen*” modal feili) işlədilməsi: *Der Lehrer beginnt zu diktieren. Wir beschließen heute den Jungen zu besuchen. Wir gehen Bücher holen. Wir müssen gut lernen.*

Məsdər qrupları və məsdər tərkiblərinin işlədilməsi: *um...zu+Infinitiv, ohne...zu+Infinitiv, statt...zu+Infinitiv* tərkibləri.

Feilin əmr forması (*Der Imperativ*). Əmr formasının düzəldilməsi və işlədilməsi (*Sprich richtig aus! Sprecht richtig aus! Sprechen Sie richtig aus!*).

Feilin məchul növü (*Das Passiv*). *Präsens, Imperfekt (Präteritum), Perfekt, Plusquamperfekt, Futurum Passiv*-in düzəldilməsi, işlədilməsi.

Sözönülər (Die Präpositionen).

Dativ halını tələb edən sözönüləri: *mit, nach, bei, von, zu, aus, außer, seit* və s.

Akkusativ halını tələb edən sözönüləri: *durch, für, ohne, um, gegen, bis, entlang*.

Dativ və Akkusativ halını tələb edən sözönüləri (*Wechselpräpositionen*): *in, an, auf, hinter, neben, zwischen, vor, unter, über*.

Genitiv halını tələb edən sözönüləri: *wegen, während, trotz, statt (anstatt)* və s.

In, an, um sözönülərinin zaman mənasında işlənməsi (*in diesem Jahr, in diesem Monat, im Monat Mai, im Januar; in der Woche, in der Nacht; am 24. Mai, am Montag, am Samstag; um 2 Uhr, um 9 Uhr*).

Bağlayıcılar (Die Konjunktionen). Tabesizlik (*und, denn, aber, darum, deshalb, deswegen, entweder...oder, weder...noch, sowohl ...als auch, nicht nur... sondern auch*) və tabelilik (*dass, ob, als, wenn, nachdem, weil, damit* və s.) bildirən bağlayıcılar.

SİNTAKSİS (DIE SYNTAX)

Sadə cümlə (*Der einfache Satz*). Cümlənin məna növləri. Nəqli, sual və əmr cümlələri (*Aussage-, Frage- und Imperativsätze*). Sadə cümlənin qrammatik əsası. Mübtəda və xəbərin şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. Sadə cümlədə söz sırası. İnkarlıq bildirən *nicht* və *kein* sözlərinin cümlədə yeri.

Mürəkkəb cümlə (*Der zusammengesetzte Satz*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlə (*Satzreihe und Satzgefüge*). Təsriflənməyən feilin baş və budaq cümlədə yeri. Budaq cümlədə söz sırası (*Die Wortfolge im Nebensatz*).

Budaq cümlənin növləri: tamamlıq (*die Objektsätze*), təyin (*die Attributsätze*), zərflilik (*die Adverbialsätze*) budaq cümlələri: zaman – *die Temporalsätze*, səbəb – *die Kausalsätze*, məqsəd – *die Finalsätze*, şərt – *die Bedingungssätze* budaq cümlələri.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Ç.Qurbanlı, İ.Məmmədova, A.Məmmədova. Deutsch. 5-ci sinif. – Bakı, 2020.
2. F.Veysəlli, Z.Quliyev, İ.Məmmədova. Deutsch. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.
3. S.Adişova. Deutsch. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.
4. S.Adişova. Deutsch. 7-ci sinif. – Bakı, 2022.
5. İ.Məmmədova. Deutsch. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
6. F.Veysəlli, Z.Quliyev, İ. Məmmədova. Deutsch. 9-cu sinif. – Bakı, 2020.
7. T.Kərimbəyli. Deutsch. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
8. T.Kərimbəyli. Deutsch. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Deutsch”. Vəsait. “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.
2. “Deutsch”. Buraxılış imtahanı modelinə uyğun qiymətləndirmə vasitələri. “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2020.
3. Məktəblinin almanca-azərbaycanca lüğəti, “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. Bakı, 2001.

FRANSIZ DİLİ

FONETİKA (LA PHONÉTIQUE)

Fransız dilinin səs və hərf tərkibi. Səs-hərf münasibətləri. “Əlaqə” (*la liaison*) və “bağlanma” (*l'enchaînement*) hadisələri. Açıq və qapalı heca. Heca bölgüsü.

LEKSİKA (LE LEXIQUE)

Sözün leksik və qrammatik mənalari. Təkmənəli və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (*les synonymes*). Antonimlər (*les antonymes*). Sabit söz birləşmələri. Sözlərin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə sözlər.

Sözdüzəltmə (la dérivation). Suffikslərlə (*-ment, -ième, -té, -ier, -ière* və s.) və prefikslərlə (*re-(ré-), in-, anti-, contre-* və s.) düzələn sözlər.

GRAMMATİKA (LA GRAMMAIRE)

MORFOLOGİYA (LA MORPHOLOGIE)

İsim (le nom). İsmnin əsas qrammatik əlamətləri. Ümumi və xüsusi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər. Canlı və cansız isimlər. Kişi və qadın cinsli isimlər. Qadın cinsli isimlərin düzəldilməsi. İxtisas, peşə, milliyyət bildirən isimlərin qadın cinsinin düzəldilməsi qaydaları.

İsimlərin tək və cəm forması. İsimlərin cəm formasının düzəldilməsi. Xüsusi qaydalar, o cümlədən *-al*,

-au, -eau ilə bitən isimlərin cəm forması. Cəm şəkilçisi qəbul etməyən isimlər.

Artikl (l'article). Artiklin növləri: qeyri-müəyyən (*l'article indéfini*) və müəyyən (*l'article défini*) artikllər. Müəyyən artiklin qısa forması (*l'article élidé*).

Artiklin birləşmiş formaları (*les articles contractions*): *au, aux, du, des*.

Hissə bildirən artikllər (*les articles partitifs*): *du, de la, de l'*. İnkər formada, habelə kəmiyyət, çəki, həcm, ölçü və s. bildirən sözlərdən sonra hissə bildirən artiklin *de* ilə əvəzlənməsi. Sayılmayan isimlərin qarşısında hissə bildirən artiklin əvəzinə müəyyən artiklin işlənməsi halları.

Müəyyən artiklin *le, la, l', les* formalarının şəxs əvəzliliklərinin eyni formalarından fərqləndirilməsi; birləşmiş artiklin *du* formasının hissə bildirən *du* artiklindən fərqləndirilməsi; qeyri-müəyyən artiklin *des* formasının birləşmiş artiklin *des* formasından fərqləndirilməsi.

Artiklin *de* ilə əvəzlənməsi.

Artiklin işlədilməməsi halları.

Sifət (l'adjectif). Sifətin əsas qrammatik əlamətləri. Sifətin qadın cinsinin düzəldilməsi. Milliyyət bildirən sifətlərin qadın cinsi. Cinsə görə dəyişməyən

sifətlər.

Sifətin cəm formasının düzəldilməsi. *-al* suffiksi ilə bitən sifətlərin cəm forması. Xüsusi hallar. Sifətin aid olduğu isimlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşma xüsusiyyətləri. Sifətin cümlədə yeri. İsmindən əvvəl işlənən sifətlər. *Quel (quelle, quels, quelles)* sifətinin aid olduğu sözlə uzlaşma xüsusiyyəti.

Sifətin dərəcələri (*les degrés des adjectifs*): adi (*le degré positif*), müqayisə (*le degré comparatif*) və üstünlük (*le degré superlatif*) dərəcələri. Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi.

Le plus və *le moins* ilə ifadə olunan üstünlük dərəcəsi. *Bien, fort, extrêmement* ilə ifadə olunan mütləq üstünlük dərəcəsi.

Bon, mauvais, petit sifətlərinin müqayisə və üstünlük dərəcələri.

Qeyri-müəyyən sifətlər : *plusieurs, tout, toute, tous, toutes, même* və s. *Tout* və *même* qeyri-müəyyən sifətlərinin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə və mənsubiyyət sifətləri (determinatıfları) (*les adjectifs (ou les démonstratifs) démonstratifs et possessifs*).

Sifətin sintaktik funksiyaları.

Say (le nom de nombre). Miqdar və sıra sayları.

Sıra saylarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Əvəzlilik (le pronom). Əvəzliliklərin növləri.

Şəxs əvəzlilikləri (*les pronoms personnels*). Şəxs əvəzliliklərinin vurğusuz və vurğulu formaları; onların işlənmə xüsusiyyətləri. Vasitəsiz və vasitəli tamamlıq funksiyasında işlənən şəxs əvəzliliklərinin işlənmə xüsusiyyətləri və onların cümlədə yeri.

Sual əvəzlilikləri (*les pronoms interrogatifs*) : *qui?, qui est-ce qui?, qu'est-ce qui?, qui est-ce que?, qu'est-ce que?, à qui?, de qui?, à quoi?, de quoi?* və s.

Qeyri-müəyyən əvəzliliklər (*les pronoms indéfinis*): *on, tout le monde, personne, tout, rien, chacun, quelqu'un, tous, autre, nul, tel* və s. qeyri-müəyyən əvəzliliklərin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə əvəzlilikləri (*les pronoms démonstratifs*). İşarə əvəzliliklərinin sadə və mürəkkəb formaları.

Mənsubiyyət əvəzlilikləri (*les pronoms possessifs*). Mənsubiyyət əvəzliliklərinin işlənmə xüsusiyyətləri.

Nisbi əvəzliliklər (*les pronoms relatifs*). Nisbi əvəzliliklərin sadə (*qui, que, dont, où*) və mürəkkəb (*lequel, laquelle, lesquels, lesquelles, auquel, auxquels, duquel, desquels* və s.) formaları.

En və *y* zərf əvəzlilikləri. Onların işlənmə

xüsusiyyətləri və sintaktik funksiyaları.

Zərf (l'adverbe). Zərfin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə zərflər; *-ment* suffiksi ilə tərz-i-hərəkət zərflərinin düzəldilməsi və onların eyni suffiksle düzələn isimlərdən fərqləndirilməsi.

Zərflərin mənacə növləri: yer, zaman, tərz-i-hərəkət, təsdiq, inkar, miqdar və s. bildirən zərflər.

Beaucoup, peu, assez, plus, trop və s. miqdar bildirən zərflərin feilin mürəkkəb zaman formalarında yeri.

Plus de ..., des milliers de ... və s. sözlərin köməyi ilə qeyri-müəyyən miqdarın ifadəsi.

Zərfin dərəcələri (*les degrés des adverbes*). Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. *Beaucoup, peu, bien, mal* zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin xüsusi yolla düzəldilməsi. *Souvent - plus souvent - le plus souvent* zərfin şiddətləndirmə dərəcəsinin (*le degré d'intensité*) ifadəsi kimi.

Feil (le verbe). Feilin xəbər şəkli zamanları.

Xəbər şəklinin sadə zaman formalarının (*le présent de l'indicatif, le futur simple, l'imparfait, le passé simple, le futur dans le passé*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Xəbər şəklinin mürəkkəb zaman formaları.

Mürəkkəb keçmiş zaman (*le passé composé*) və uzaq keçmiş zaman (*le plus-que-parfait*) formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi. *Être* köməkçi feilinin köməyi ilə düzlən mürəkkəb zaman formalarında feili sifətin (*le participe passé*) mübtəda ilə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. Keçmiş zaman feili sifətinin təyin kimi işlənmə xüsusiyyəti.

Le futur proche (le futur immédiat) və *le passé récent (le passé immédiat)* zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Xəbər şəkli zamanlarının uzlaşması (*la concordance des temps de l'indicatif*): 1. İndiki zaman planı (*plan du présent*). 2. Keçmiş zaman planı (*plan du passé*).

Pronominal feillər (*les verbes pronominaux*) və onların feilin sadə və mürəkkəb zaman formalarında təsrif xüsusiyyətləri.

Modal feillər (*les verbes modaux*): *pouvoir, vouloir, devoir*. Modal feillərin təsrif və işlənmə xüsusiyyətləri.

Feilin əmr şəkli (*le mode impératif*). Əmr şəklinin təsdiq və inkar formaları.

Feilin şərt şəklinin indiki zamanının (*le conditionnel présent*) düzəldilməsi və işlədilməsi. *Si* bağlayıcısından sonra zaman uzlaşması.

Feilin arzu şəklinin indiki zamanının (*le subjonctif présent*) düzəldilməsi və işlədilməsi. İşlək 3-cü qrup feillərinin (*venir, prendre, faire, être, avoir, aller, savoir, pouvoir, vouloir* və s.) *subjonctif présent* zamanında təsrifi.

Feilin məchul növü (*la voix passive*). Məchul növün düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin icbar növü (*la voix factitive*). İcbar növünün düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin təsriflənməyən formaları (*les formes non-personnelles du verbe*): feili sifət (*le participe*). İndiki zaman feili sifəti (*le participe présent*), keçmiş zaman feili sifəti (*le participe passé*). Feili bağlama (*le gérondif*) və onun sintaktik funksiyaları.

Sözönlülər (les prépositions). *à, avant, avec, après, de, devant, chez, pendant, par, pour, près de, sous, sur, parmi, entre, sans (sans+verbe; sans+nom), derrière, en, au milieu de, vers* (zaman və məkan mənalarında), *autour de, au-dessus de, au-dessous de, jusqu'à* (zaman və məkan mənalarında), *dans* (zaman və məkan mənalarında), *depuis* və s. Ölkə və şəhər adları qarşısında sözönlülərin işlənmə xüsusiyyətləri.

Bağlayıcılar (les conjonctions). Tabesizlik (*et, ou, mais, car, donc* və s.) və tabelilik (*que, parce que, comme, dès que, lorsque, pendant que, quand, si* və s.) bağlayıcıları.

İnkar hissəcikləri: *ne ... pas, ne ... jamais, ne ... rien, ne ... plus, ne ... personne* və s.

Que və *si* qüvvətləndirici sözlər.

Est-ce que sual ifadəsi.

Ne ... que məhdudlaşdırıcı ədat kimi.

SİNTAKSİS (LA SYNTAXE)

Sadə cümlə (*la proposition simple*). Sadə cümlənin mənacə növləri: nəqli, sual, əmr və nida cümlələri. Nəqli cümlədə söz sırası.

Sual cümlələrinin düzəldilməsi qaydaları.

Ümumi suallı cümlələr: sual intonasiası vasitəsi ilə düzələn sual cümlələri; *est-ce que* sual ifadəsinin köməyi ilə düzələn sual cümlələri; inversiya üsulu ilə düzələn sual cümlələri: sadə inversiya, mürəkkəb inversiya. Müstəsna qaydalar.

Sual cümlələrində söz sırası.

Cümlənin baş üzvləri. Mübtəda (*le sujet*). Canlı və cansız isimlə ifadə olunan mübtədanın sualları: *Qui? Qui est-ce qui? Qu'est-ce qui?*

Xəbər (*le prédicat*). Feili xəbər (*le prédicat verbal*). Feili xəbərin sualları. İsmi xəbər (*le prédicat nominal*). İsmi xəbərin sualları: cansız və canlı isimlərlə ifadə olunan ad hissənin sualları (*Qu'est-ce que c'est? Qui est-ce?*); sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*Comment?*); rəng bildirən sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*De quelle couleur ...?*); sayla ifadə olunan ad hissənin sualı (*Combien?*).

Vasitəsiz və vasitəli tamamlıqlar (*les compléments d'objet direct et indirect*). Canlı (*Qui? Qui est-ce que?*) və cansız (*Que? Qu'est-ce que?*) isimlə ifadə olunan vasitəsiz tamamlıqların sualları; şəxs əvəzlilikləri ilə ifadə olunmuş vasitəsiz və vasitəli tamamlıqların işlənmə xüsusiyyətləri.

Təyin (*le complément attributif*). Təyinə verilən sual əvəzliyinin (*Quel, quelle, quels, quelles*) aid olduğu sözlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşması.

Sayla ifadə olunan təyinin sualları. *Combien de* ilə başlanan sual cümlələrində söz sırası.

Zərflilər (*les compléments circonstanciels*). Tərzi-hərəkət, zaman, yer və səbəb zərflilərinin işlənmə xüsusiyyətləri; *-ment* suffiksi ilə düzələn tərzi-hərəkət zərfliləri. *Car* və *à cause de* ilə səbəbin ifadəsi.

Ömr cümlələri (*les propositions impératives*). Ömr cümlələrinin təsdiq və inkar formalarının düzəldilməsi. Ömr cümlələrində söz sırası.

İnkar cümlələri (*les propositions négatives*): *ne ... pas, ne... rien, ne... personne, ne... jamais* və s. vasitəsi ilə düzəldilən inkar cümlələri.

Ne ... que məhdudlaşdırıcı ədat kimi.

C'est ... qui, c'est ... que vasitəsilə mənanın xüsusi nəzərə çarpdırılması.

Voici və *voilà* ilə işlənən cümlələrdə söz sırası.

Şəxssiz cümlələr (*les propositions impersonnelles*) və şəxssiz feillər (*les verbes impersonnels*). İl şəxssiz əvəzliyinin cümlədə rolu. Yalnız şəxssiz formada işlənən feillər. Həm şəxssiz və həm də şəxsi formada işlənən feillər.

Il y a ifadəsinin təsdiq, sual və inkar formaları.

Məsdər cümlələri (*les propositions infinitives*).

Mürəkkəb cümlə (*la phrase*).

Tabesiz mürəkkəb cümlələr (*les phrases de coordination*).

Tabeli mürəkkəb cümlələr (*les phrases de subordination*). Budaq cümlələrin növləri.

Tamamlıq budaq cümləsi (*la proposition subordonnée complétive*). Təyin budaq cümləsi (*la proposition subordonnée relative*). Zərflilik budaq cümlələri (*les propositions subordonnées circonstancielles*): zaman budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de temps*); səbəb budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de cause*) ; şərt budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de condition*).

Əlavə (*l'apposition*). Əlavənin işlənmə xüsusiyyətləri. Əlavə (*l'apposition*)

Vasitəsiz (*le discours direct*) və vasitəli nitq (*le discours indirect* yaxud *le discours rapporté*). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi qaydaları.

Nitq etiketləri.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Le Français" Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.
2. "Le Français". Buraxılış imtahanı modelinə uyğun qiymətləndirmə vasitələri. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2020.
3. Məktəblinin fransızca-Azərbaycanca və Azərbaycanca-fransızca lüğəti, "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2010.

1. A.Həsənova, S.İsazadə, M.Şükürova. *Le français*, 5-ci sinif. – Bakı, 2020.

2. Ç.Babaxanova, B.İsmayılov, R.İsayeva. *Le français*, 6-cı sinif. – Bakı, 2021.

3. İ.Şiriyeva. *Le français*, 6-cı sinif. – Bakı, 2021.

4. İ.Şiriyeva. *Le français*, 7-ci sinif. – Bakı, 2022.

5. İ.Şiriyeva, K.Rizvanova. *Le français*, 8-ci sinif. – Bakı, 2023.

6. Ç.Babaxanova, R.İsayeva, B.İsmayılov. *Le français*, 9-cu sinif. – Bakı, 2020.

7. Y.Orucova. *Le français*, 10-cu sinif. – Bakı, 2022.

8. Y.Orucova, *Le français*, 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

Rus dili

Фонетика. Орфоэпия. Орфография.

Графика.

Звуки речи и буквы. Гласные звуки. Правописание безударных гласных *о* и *е*. Согласные звуки (твёрдые и мягкие, звонкие и глухие).

Оглушение и озвончение согласных.

Буквы, не обозначающие звуков речи (*ь, ъ*). Функции буквы *ь*: смягчающая (*большой, гость*), разделительная (*семья, компьютер, пьеса, ружьё*), грамматическая (*ночь, рожь, помощь, мышь*). Разделительная функция буквы *ъ* (*подъём, объяснение, съестъ*).

Гласные с двойной функцией (*е, ё, ю, я*).

Правописание гласных после шипящих *ж, ш, ч, щ* (*жизнь, машина, чашка, рожа, чудо, щука*) и *ц* (*цирк, цифра, цыплёнок*).

Лексикология.

Лексическое значение слова.

Прямое и переносное значение слова (*золотое кольцо – золотое сердце, тяжёлая сумка – тяжёлая жизнь*).

Синонимы. Антонимы.

Состав слова.

Основа и окончание. Корень. Приставка (*о-, от-, до-, у-, по-, под-, про-, за-, на-, над-, в- (во-), с- (со-), вы-, к-, при-, пре-, пере-*). Суффикс (*-тель, -арь, -ость, -есть, -ок, -ник, -ик, -чик, -щик, -ниц-, -ан-, -ян-, -к-, -ск-*).

Грамматика.

Морфология. Самостоятельные части речи.

Имя существительное.

Собственные (*Азербайджан, Каспий, Таур, Лейла* и др.) и нарицательные (*площадь, гений, мужество*), одушевлённые (*дочь, люди, медведь, орёл*) и неодушевлённые (*страна, озеро, шахматы, народ, молодёжь*) существительные.

Род имён существительных: мужской (*портрет, юноша, дядя, герой, воробей, гений, октябрь, учитель, плац, путь, словарь, гость*); женский (*парта, радость, роль, жизнь, свежесть, ночь, тетрадь, земля, армия*); средний (*здание, ружьё, дело, море*), а также существительные среднего рода на *-мя*: (*имя, время, знамя, пламя, племя, семья* и др.).

Число имён существительных (*газета – газеты, земля – земли, учебник – учебники, дом – дома, нация – нации, герой – герои, гений – гении, цель – цели, мать – матери, дочь – дочери, сын – сыновья, отец – отцы, здание – здания, поле – поля; озеро – озёра, яблоко – яблоки, плечо – плечи, ухо – уши, дерево – деревья, день – дни,*

учитель – учителя, имя – имена, человек – люди, ребёнок – дети). Существительные, имеющие форму: а) только единственного числа (*нефть, дружба, плавание, листва, детвора*); б) только множественного числа (*каникулы, сутки, ножницы, чернила*).

Склонение имён существительных. Разносклоняемые (*путь, имя, знамя* и др.) и особо склоняемые существительные (*гений, история, задание*).

Несклоняемые существительные (*такси, кафе, пальто*).

Имя прилагательное.

Общее понятие о прилагательных (*большой, белый, высокий, тихий, деревянный, книжный, утренний, зимний, лесной, медвежий, мамин*).

Сравнительная и превосходная степень прилагательных (*интересный – интереснее, более интересный, менее интересный, интереснейший, самый интересный; плохой – хуже, хороший – лучше, маленький – меньше, чистый – чище*).

Полные и краткие прилагательные (*полезный – полезен, красивый – красив, глубокий – глубокий* и др.).

Склонение прилагательных. Согласование прилагательных с существительными в роде, числе и падеже (*интересная работа, интересный спектакль, интересное занятие, интересные книги*).

Имя числительное.

Числительные (*один, одиннадцать, сто, двести тридцать, первый, второй, третий, одиннадцатый, сотый, двести тридцатый*) и т.д. Склонение числительных.

Употребление числительных с существительными (*один день, одна дорога, одно слово, одни сутки; два друга, два слова, две подруги; оба спортсмена, оба окна, обе сестры; десять книг, сто дней, тысяча килограммов; первая учительница, первый звонок, первое число, первые каникулы; один год, два – три – четыре года; пять – двадцать лет, сто сорок лет, тысяча лет* и т.д.).

Местоимение.

Личные (*я, ты, он, она, оно, мы, вы, они*), притяжательные (*мой, твой, свой, наш, ваш, его, её, их*), указательные (*этот, тот, столько, такой*), вопросительные (*кто? что? какой? который? чей? сколько?*) и т.д.

Склонение местоимений.

Глагол.

Неопределённая форма глагола (*говорить, читать, заболеть, писать, пить, спать, хотеть, бежать, дать, есть, сесть, найти, печь, нести, везти, крикнуть*).

Возвратные глаголы (учиться, смеяться, бороться, улыбаться).

Вид глагола. Несовершенный и совершенный вид (рассказывать – рассказать, приносить – принести, решать – решить, объяснять – объяснить, толкать – толкнуть, строить – построить, говорить – сказать и т.д.).

Время глагола: настоящее (играет, идёт, может, пьёт, ест, везёт, несёт, спасает, печёт, умывается); прошедшее (играл, шёл, мог, пил, ел, нёс, вёз, принёс, привёз, спас, испёк, умылся); будущее (будет играть, сыграет; будет идти, пойдёт; будет мочь, сможет; будет пить, выпьет; будет есть, съест; будет везти, привезёт; будет нести, принесёт; будет спасать, спасёт; будет печь, испечёт; будет умываться, умоется).

Спряжение глагола (изменение глаголов настоящего и будущего времени по лицам и числам).

К I спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на **-ать, -еть, -оть, -уть, -ять, -ыть** (решать, болеть, колоть, объявлять, заниматься, обмануть, открыть, улыбнуться и т.д.).

I спряжение (знать – я знаю, ты **знаешь**, он (она) **знает**, мы **знаем**, вы **знаете**, они **знают**; открыть – я **открою**, ты **откроешь**, он (она) **откроет**, мы **откроем**, вы **откроете**, они **откроют**; заниматься – я **занимаюсь**, ты **занимаешься**, он (она) **занимается**, мы **занимаемся**, вы **занимаетесь**, они **занимаются**; одеться – я **оденусь**, ты **оденешься**, он (она) **оденется**, мы **оденемся**, вы **оденетесь**, они **оденутся**; улыбнуться – я **улыбнусь**, ты **улыбнёшься**, он (она) **улыбнётся**, мы **улыбнёмся**, вы **улыбнётесь**, они **улыбнутся** и т.д.).

Ко II спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на **-ить** (говорить, чинить, повторить).

II спряжение (строить – я **строю**, ты **строишь**, он (она) **строит**, мы **строим**, вы **строите**, они **строят**; вылечить – я **вылечу**, ты **вылечишь**, он (она) **вылечит**, мы **вылечим**, вы **вылечите**, они **вылечат**; учиться – я **учусь**, ты **учишься**, он (она) **учится**, мы **учимся**, вы **учитесь**, они **учатся**; беспокоиться – я **беспокоюсь**, ты **беспокоишься**, он (она) **беспокоится**, мы **беспокоимся**, вы **беспокоитесь**, они **беспокоятся** и т.д.).

Глаголы-исключения: брить, стелить (I спряжение); гнать, держать, дышать, слышать, терпеть, обидеть, видеть, ненавидеть, зависеть, вертеть, смотреть (II спряжение).

Разноспрягаемые глаголы (хотеть – я **хочу**, ты **хочешь**, он (она) **хочет**, мы **хотим**, вы **хотите**, они **хотят**; бежать – я **бегу**, ты

бежишь, он (она) **бежит**, мы **бежим**, вы **бежите**, они **бегут**).

Особо спрягаемые глаголы (дать – я **дам**, ты **дашь**, он (она) **даст**, мы **дадим**, вы **дадите**, они **дадут**; есть – я **ем**, ты **ешь**, он (она) **ест**, мы **едим**, вы **едите**, они **едят**).

Наречие.

Наречия, отвечающие на вопросы когда? где? куда? откуда? как? почему? отчего? зачем? для чего? с какой целью? сколько? и т.д.: завтра, утром, поздно, здесь, далеко, вдали, рядом, направо, вверх, отсюда, вслух, медленно, сгоряча, специально, назло, много, слишком, мало, очень и т.д.

Служебные части речи.

Предлоги: на, за, в (во), у, из, до, после, мимо, вокруг, возле, из-за, через, около, напротив, по, к (ко), с (со), над (надо), под (подо), перед, о (об, обо) и т.д.

Союзы и союзные слова: и, а, но, сколько, насколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому что, чтобы, поэтому, если, если бы, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, с тех пор как, прежде чем, какой, который, благодаря тому что, из-за того что и др.

Употребление частиц бы (б), не, ни, -нибудь, -то и др.

Синтаксис.

Простое предложение.

Типы предложений по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные.

Сложное предложение.

Сложные предложения с союзами и союзными словами и, а, но, сколько, на сколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому что, чтобы, поэтому, если, если бы, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, в то время как, с тех пор как, прежде чем, какой, который и др.

Диалог.

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 5 класса. – Баку, 2020.
2. Бедалов Ч., Бедалова Н., Гусейнова С. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
3. Мамедова Д., Керимли Н., Зейналова М. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
4. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 7 класса. – Баку, 2022.
5. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 8 класса. – Баку, 2023.

6. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н.
Русский язык. Учебник для 9 класса. – Баку,
2020, 2023.
7. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н.
Русский язык. Учебник для 10 класса. –
Баку, 2022.
8. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н.
Русский язык. Учебник для 11 класса. –
Баку, 2023.

**СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ**

1. “Rus dili”. Пособие. Приложение к 1-ому
номеру журнала “Абитуриент”. – Баку,
2019.
2. “Rus dili”. Buraхılış imtahanı modelinə uyğun
qiymətləndirmə vasitələri. Приложение к 1-му номеру
журнала “Абитуриент”. – Баку, 2020.

Feil (الفعل). Ərəb dilində feillərin üçsəmitli (الافعال الثلاثية) və ya dördsəmitli (الافعال الرباعية) olması. Salim feillər (الافعال السالمة) və qeyri-salim feillər (الافعال غير السالمة). Sadə feillər (الفعل المجرد) və düzəltmə feillər (الفعل المزيد فيه). I bab üçsəmitli və dördsəmitli salim feil modelləri. I bab salim feillərin keçmiş zamanı (الفعل الماضي), indiki-gələcək zamanı (الفعل المضارع) və qəti-gələcək zamanı (الفعل المستقبل). Feilin zamanlarının inkar formaları (نهي الفعل). I bab feillərin məsdər (المصدر), fail (الفاعل) və məful (المفعول) formaları. Məsdərlərin işlədilməsi (استعمال المصادر). Üçsəmitli salim feillərin düzəltmə babları (الفعل المزيد فيه). Düzəltmə bab feillərinin keçmiş və indiki-gələcək zamanda təsrifi (تصريف الفعل المزيد فيه في الماضي والمضارع) Düzəltmə babların məsdər, fail və məful formaları. Ön qoşmalı feillər. Təsirli feillər (الفعل المتعدي) və təsirsiz feillər (الفعل اللازم). Salim feillərin arzu (الفعل المنصوب), şərt (الفعل المجزوم) və əmr (فعل الامر) formaları. Arzu və şərt formalarından istifadə edilməsi şərait. Əmr formasının morfoloji və təsviri yolla əmələ gəlməsi. İnkarlı əmr (نفي الامر). Salim feillərin sadə və düzəltmə bablarda məchul növü (الفعل المجهول). Köməkçi feillər (كان والافعال غير السالمة-تسنيفات). Qeyri-salim feillərin təsnifatı (الافعال غير السالمة-تسنيفات). Həməzli feillər (الفعل المهموز). Boş (الفعل الاحوف) və misal feillər (الفعل المثال) və bu köklərdə baş verən fonetik dəyişikliklər. وَجَدَ feilin müxtəlif mənada işlədilməsi.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Ərəb dili" (Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait). "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

PROQRAMA ƏLAVƏ

(QRAMMATİK TERMİNLƏR LÜĞƏTİ)

1. Fonetika	علم الأصوات اللغوية
2. Ərəb hərfləri	الحروف العربية
3. Azərbaycan dilində oxşarı olan və olmayan ərəb hərfləri	الحروف العربية المتشابهة و غير المتشابهة بالحروف الأذربايجانية
4. Səs	صوت (أصوات)
5. Hərəkələr	الحركات
6. Fəthə	فَتْحَة
7. Kəsre	كَسْرَة
8. Damma	ضَمَّة
9. Sükun	جَزْم
10. Təşdid	شَدَّة ، تَشْدِيد
11. Uzunluq bildirən hərflər	حرف (حروف) المَدِّ
12. Samit hərf	حرف صامت
13. Sait hərf	حرف صَوْتِي
14. Zəif hərflər	حروف العلة
15. Şəmsiyyə və qəməriyyə samitlər	الحروف الشمسية و القمرية
16. Əlif, vav və yə hərflərinin vəzifələri	وظائف حروف ا، و، ي
17. Diftonq	إِدْغَام حَرْفِي الْعِلَّةِ
18. Birləşdirici həmzə	هَمْزَة الوَصْلِ
19. Ayırıcı həmzə	هَمْزَة الْقَطْعِ
20. Dayaqsız həmzə	هَمْزَة عَلَى السَّطْرِ
21. Dayaqlı həmzə	هَمْزَة عَلَى الْحَرْفِ
22. Həmzə dayağı	إِرْتِكَازٌ لِلْهَمْزَةِ
23. Heca	مَقْطَع (مَقَاطِع) كَلِمَةٍ
24. Vurğu	الْتَبَرَة

Köməkçi nitq hissələri (الحروف) Bağlayıcılar, ön qoşmalar حروف الجر və onların cümlədə rolu, birləşən və ayrı yazılan ön qoşmalar. Ədatlar (الأدوات). İnkar ədatları (أدوات النهي) لَنْ، لَا və inkar ədatlarının işlədilməsi.

SİNTAKSİS

Söz birləşməsi. Uzlaşan təyini söz birləşməsi عبارة Bitişən əvəzlikli sözlərin uzlaşan təyini söz birləşməsi tərkibində işlənməsi. İzafət və onun növləri (الإضافة وأنواعها). Çoxtərəfli izafət. Həmcins üzvlü izafət (الإضافة بأعضاء متجانسة). Tərəflərindən biri isim olmayan izafət. Qarışıq təyini söz birləşmələri (الإضافة بالنعت).

Cümlənin baş üzvləri və onların ifadə vasitələri. Köməkçi feillərin işlənməsi (كان واخواتها). Tərkibi xəbər. Vasitəli tamamlığın ifadəsi.

İsmi cümlə الجملة الاسمية. Xəbərin ad qruplu sözlə (isim, sifət, say, əvəzlik və zərf) ifadə edilməsi. Sadə müxtəsər ismi cümlədə söz sırası ترتيب الكلمات في الجملة (الاسمية البسيطة).

Sual cümləsi (الجملة السؤالية). Sual cümləsinin ifadə vasitələri.

Feili cümlə (الجملة الفعلية). Feili cümlələrdə söz sırası.

Mürəkkəb cümlə (الجملة المركبة). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Mübtəda, zaman, məqsəd, tamamlıq (الجملة الواقعة مفعولا به), təyin (الجملة الواقعة نعتا), şərt (الجملة الشرطية), hal (الجملة الواقعة حالا) budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin yaranma üsulları. كَلِمًا bağlayıcıli tabeli mürəkkəb cümlə.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. V.Məmmədliyəv, N.Cəlilova. Ərəb dili. 1-ci sinif. Bakı, 2008
2. V.Məmmədliyəv, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 2010, 2018
3. V.Məmmədliyəv, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 2011, 2018
4. V.Məmmədliyəv, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 2012, 2018
5. V.Məmmədliyəv, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 2015
6. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 1993.
7. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 1992.
8. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 1992.
9. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 1993
10. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 6-cı sinif. Bakı, 1994.

25. Kök samiti	حرف أصلي	olmayan	
26. Leksika	مَنْشُ اللُّغَةِ	63. Məkan və zaman bildirən isimlər	أَسْمَاءُ الْمَكَانِ وَالزَّمَانِ
27. İsim	الاسم	64. Alət bildirən isimlər	أَسْمَاءُ الْأَلَاتِ
28. Sözü kök və əlavə samitləri	الحروف الأصلية و المزيده للكلمات	65. Peşə sahibi bildirən sözlər	أَسْمَاءُ الصِّنَاعَةِ
29. Üçsamitli	ثَلَاثِيَّةُ الْأَصْلِ	66. Mürəkkəb isimlər	الْأَسْمَاءُ الْمُرَكَّبَةُ
30. Dördsamitli	رُبَاعِيَّةُ الْأَصْلِ	67. Sifət	الصِّفَةُ ، أَلْعَت
31. Alınma sözlər	الكلمات الدخيلة	68. Nisbi sifətlər	الاسم المنسوب
32. Sinonimlər	(المترادفات)	69. Sifətin isimlə izafəti	إِضَافَةُ الصِّفَةِ بِالْأَسْمَاءِ
33. Antonimlər	ضِدٌّ (أَضْدَادٌ)، مُضَادٌّ	70. Mürəkkəb sifət	الصِّفَةُ الْمُرَكَّبَةُ
34. Omonimlər	مُشْتَرَك (ات) لُفْظِي	71. Müqayisə dərəcəsi	دَرَجَةُ التَّفْضِيلِ النَّسْبِيِّ
35. İdiomlar	عبارات اصطلاحية	72. Üstünlük dərəcəsi (morfoloji)	إِسْمُ التَّفْضِيلِ (الْمُورْفُولُوجِي)
36. Model (lər)	مقياس (مقاييس)، وَزْنٌ (أَوْزَانٌ)، قَلِيب (قَوَالِب)، صِيغَة (صِغ)	73. Üstünlük dərəcəsi (təsviri)	إِسْمُ التَّفْضِيلِ (التَّصْوِيرِي)
37. Modelə uyğun	مَوْزُون	74. Rəng və fiziki nöqsan bildirən sifətlər	إِسْمُ اللَّوْنِ وَ نُقْصِ أَعْضَاءِ الْبَدَنِ
38. Qrammatika	علم النحْو	75. Fail	إِسْمُ الْفَاعِلِ، فاعِل
39. İsim	الاسم	76. Məful	إِسْمُ الْمَفْعُولِ، مفعول
40. Xüsusi isim	إِسْمُ الْعَلَمِ	77. Say(lar)	عَدَدٌ (الأعداد)
41. Ümumi isim	إِسْمُ الْجِنْسِ	78. Sıra sayları	الأعداد الترتيبية
42. Tə-mərbutə	تَاءٌ مَرْبُوطَةٌ	79. Miqdar sayları	الأعداد الأصلية
43. Müənnəs söz	كلمة مؤنثة	80. Kəsir sayları	الأعداد الكسرية
44. Müzəkkər söz	كلمة مذكرة	81. Bölüşdürücü saylar	الأعداد التوزيعية
45. Müştərək cinsli söz	كلمة مشتركة الجنس	82. Faiz	نسبة مئوية
46. Müənnəslik əlaməti	علامة التأنيث	83. Sayılan (isim)	المعدود
47. Müəyyənlik	المعرفة	84. Əvəzlik(lər)	الصَّمِير (الصَّمايرُ)
48. Müəyyənlik artıqlı	"ال" المعرفة	85. Şəxs əvəzlilikləri	الضمانر المنفصلة
49. Qeyri-müəyyənlik	النَّكْرَة	86. Bitişən əvəzliliklər	الضمانر المتصلة
50. Tək	المفرد	87. I şəxs	مُتَكَلِّم (ة)
51. Təsniyə	الْمُنَنَّى ، التَّنْثِيَة	88. II şəxs	مُخَاطَب (ة)
52. Cəm	الْجَمْع	89. III şəxs	غَائِب (ة)
53. Düzgün cəm	الجمع السالم	90. İşarə əvəzlilikləri	إِسْم (أسماء) الإشارة
54. Sınıq cəm	الجمع المكسر	91. Nisbi əvəzlilər	إِسْم (أَسْمَاء) الْمُؤْصُولِ
55. Hallanma	الإعراب ، الصَّرْف	92. Aid əvəzliyi	صَمِيرٌ عَائِدٌ
56. Adlıq hal	مَرْفُوع	93. Sual əvəzliyi	إِسْمُ (حَرْف) الاسْتِفْهَامِ
57. Yiyəlik hal	مَجْرُور	94. Zərf	الظَّرْف (الظُرُوف)
58. Təsirlik hal	مَنْصُوب	95. Feil	الْفِعْل (الأفعال)
59. Əvəzedici tənvin	تَنْوِينُ الْعَوَظِ	96. Üç kök samitli feil	الْفِعْلُ الثَّلَاثِيُّ الْأَصْلِ
60. Üçhallı	مُنْصَرَفٌ بِثَلَاثِ عِلَامَاتِ الإِعْرَابِ	97. Dörd kök samitli	الْفِعْلُ الرَّبَاعِيُّ الْأَصْلِ
61. İkihallı	غیر المنصرف		
62. Hal əlaməti	بِلا علامة الصَّرْفِ		

feil		أَفْعَل المِثَال	128. Misal feil
98. Feilin birinci kök samiti	فَاءُ الْفَعْل	أَفْعَل الْأَجُوف	129. Boş feil
99. Feilin ikinci kök samiti	عَيْنُ الْفَعْل	أَفْعَل النَّاقِص	130. Naqis feil
100. Feilin üçüncü kök samiti	لَامُ الْفَعْل	الْفَعْل غَيْر السَّالِم مَرَّتَيْنِ	131. İkiqat qeyri-salim feil
101. Salim feil	فَعْل سَالِم	الْخُرُوفُ	132. Köməkçi nitq hissələri
102. Qeyri-salim feil	فَعْل غَيْر سَالِم	حَرْف (حُرُوف) الْجَزْ	133. Ön qoşma(lar)
103. Sadə feil(I bab)	فَعْل مُجَرَّد	حَرْف (حُرُوف) الْعَطْفِ	134. Bağlayıcı(lar)
104. Düzəltmə bab feillər	فَعْل الْمَزِيدُ فِيهِ	أَدَاة(أَدَوَات)	135. Ədat(lar)
105. Bab	بَاب	أَدَاة(أَدَوَات) النَّفْيِ	136. İnkər ədat(lar)ı
106. Köməkçi feil	فَعْل مُسَاعِدٌ	لَا النَّافِيَةُ لِلْجِنْسِ	137. Mütləq inkər
107. Başlanğıc feilləri	أَفْعَالُ الشَّرُوعِ	أَدَوَاتُ الْجَزْمِ	138. Şərt forması ilə işlənən ədatlar
108. Davamiyyət feilləri	أَفْعَالُ الْاسْتِمْرَارِ	أَدَوَاتُ النَّصْبِ	139. Arzu forması ilə işlənən ədatlar
109. İndiki zamanda olan feil	فَعْل مُضَارِع	أَدَوَاتُ الْإِسْتِفْهَامِ	140. Sual ədatları
110. Keçmiş zamanda olan feil	فَعْل مَاضٍ	الْعِبَارَةُ النَّعْتِيَّةُ الْمُتَطَابِقَةُ	141. Uzlaşan təyini söz birləşməsi
111. Gələcək zamanda olan feil	فَعْل مُسْتَقْبَل	مُطَابَقَةٌ	142. Uzlaşma
112. Feilin inkarı	نَفْيُ الْفَعْل	مُطَابَقَةُ النَّعْتِ وَ الْمُنْعُوتِ	143. Sifətin isimlə uzlaşması
113. Məsdər	مَصْنَدَر	الْمَوْصُوفُ ، الْمُنْعُوتُ	144. Təyinlənən (isim)
114. Mim məsdəri	مَصْدَر مِيمٍ	عِبَارَةٌ لَفْظِيَّةٌ	145. Söz birləşməsi
115. Feil təsrifi	تَصْرِيفُ الْفَعْل	الْإِضَافَةُ	146. İzafət
116. Təsirli feil	الْفَعْلُ الْمُتَعَدِّي	الْإِضَافَةُ الْبَسِيطَةُ	147. Sadə izafət
117. Təsirsiz feil	الْفَعْلُ الْإِلْزَامُ	الْإِضَافَةُ الْكَثِيرَةُ الْجَوَانِبِ	148. Çoxtərəfli izafət
118. Şərt formasında olan feil	الْفَعْلُ الْمَجْرُومُ	الْإِضَافَةُ بِأَعْضَاءٍ مُتَجَانِسَةٍ	149. Həmcins üzvlü izafət
119. Arzu formasında olan feil	الْفَعْلُ الْمَنْصُوبُ	الْإِضَافَةُ بِالنَّعْتِ	150. Qarışıq təyini söz birləşməsi
120. Əmr forması	الْأَمْرُ	مُبْتَدَأٌ	151. Mübtəda
121. Əmrin inkarı (qadağan)	نَهْيُ الْأَمْرِ	الْمُبْتَدَأُ الْمُسَاعِدُ	152. Köməkçi mübtəda
122. Məchul növ	الْفَعْلُ الْمَجْهُولُ	فَاعِلٌ	153. Fail
123. Həmzəli feil	الْفَعْلُ الْمَهْمُوزُ	خَبَرٌ	154. Xəbər
124. I kök samiti həmzəli	فَعْلُ فَاوْه مَهْمُوز	مَفْعُولٌ بِهِ	155. Tamamlıq
125. II kök samiti həmzəli	فَعْلُ عَيْنِهِ مَهْمُوز	ظَرْفُ الْحَالِ	156. Hal zərfliyi
126. III kök samiti həmzəli	فَعْلُ لَامِهِ مَهْمُوز	الْمَفْعُولُ الْمَطْلُوقُ	157. Mütləq tamamlıq
127. Müdaaf feil	الْفَعْلُ الْمُضَاعَفُ	مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ، ظَرْفُ السَّبَبِ وَ الْقَصْدُ	158. Səbəb və məqsəd zərfi
		جُمْلَةٌ اِسْمِيَّةٌ	159. İsmi cümlə
		جُمْلَةٌ فَعْلِيَّةٌ	160. Feili cümlə
		جُمْلَةٌ مُرَكَّبَةٌ تَائِبَةٌ	161. Tabeli mürəkkəb

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

cümlə			
162. Tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة مفعولاً به	168. Səbəb və məqsəd budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة ظرف السبب و القصد
163. Təyin budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة نعتاً	169. İşlənmə	إِسْتِعْمَالٌ
164. Zərf budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الظرفية	170. İfadə	تَعْبِيرٌ (تَعَابِير) لَفْظِي ، عِبَارَةٌ
165. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الشرطية	171. İşlənmiş	مُسْتَعْمَلٌ
166. Hal budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة حالاً	172. Tamamla	إِكْمَلْ
167. Zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة ظرف الزمان	173. Hallandır	أَعْرَبْ، صَرَّفْ
		174. Müxtəlif mənalər	الْمَعَانِي الْمُخْتَلِفَةُ
		175. Təyin et	عَيِّنْ
		176. Göstər, işarə et	أَشِيرْ
		177. Variant, bənd	بَنْدٌ (بنود)، شكل (أشكال)، نوع (أنواع)
		178. Uyğun, münasib	مُؤَافِقٌ ، مُنَاسِبٌ
		179. Seçin	إِخْتَارُوا

FARS DİLİ

DİL MATERIALLARI FONETİKA

Səs və hərf: sait səslər (uzun və qısa saitlər). Diftonq. Samit səslər. ك (kaf) və گ (qaf) hərfləri a o u saitlərindən və həmçinin ou diftonqundan əvvəl gələn ک hərfinin «komissiya» sözünün ilk hərfi (k) kimi, گ hərfinin isə «qaz» sözündəki (g) kimi tələffüz olunması. Qalan bütün məqamlarda (k) və (g) səslərini bildirməsi.

Səs-hərf münasibətləri. Fars hərfləri ilə yazılan sözlərin tərkibində hərfi işarəsi olan səslər, yəni yazılan hərflər və hərfi işarəsi olmayan ə, e, o səsləri. Sözdə hərflərlə səslərin kəmiyyəti.

Bəzi hərflərin bir neçə səsi bildirməsi (məs: و - o, u, v, ou) və əksinə bir neçə hərfin eyni səsi bildirməsi: (məs. z səsinin hərfi işarələri: ذ (zal) - ز (ze) - ض (zad) - ظ (za)).

Bəzi hərflərin həm sait, həm də samit səsləri bildirməsi (məs. ه (ha) h, e - و (vav) o, u, v, ou - ی (ye) i, y hərfləri).

Fars dilində işlənən "təşdid", "tənvin" və "həmzə" işarələri. ع (eyn) hərfinin saitdən əvvəl tələffüz olunmaması. Bəzi sözlərdə خ (xe) ilə "ا" ələfin arasında yazılan "و" (vav) hərfinin tələffüz olunmaması. (Məs: خواهش - خواندن - خواب - خواهر) Vurğu. Heca. Hecada transkripsiyanın nəzərə alınması.

LEKSİKA

Sözlərin ifadə etdiyi mənalara görə təsnifi: əşya adları, ümumi və xüsusi ad bildirən sözlər (isim); əlamət, rəng və keyfiyyət bildirən sözlər (sifət); kəmiyyət, sıra bildirən sözlər (say); iş, hal, hərəkət bildirən sözlər (feil); hərəkətin icrasının zamanını, məkanını, tərzini və s. xüsusiyyətlərini bildirən sözlər (zərf). Sadə, düzəltmə (ön və son şəkilçilərlə düzələn sözlər) və mürəkkəb sözlər. Sinonim, omonim, antonim sözlər. Fars dilində işlənən ərəb mənşəli sözlər. Məsələn:

شعر - معنا - ظهر - ضربه - غالب - مطبخ - ثروت - تحصیل

GRAMMATİKA

MORFOLOGİYA

NİTQ HİSSƏLƏRİ:

İsim. İsmə verilən suallar. İsmın məna növləri. Konkret, mücərrəd, ümumi və xüsusi, cəm və toplu isimlər. Mücərrəd isim düzəldən ی (i) (یای مصدری) şəkilçisini qəbul edən sözlərdə vurğunun yeri. (Məs:

معلمی - خوبی - بزرگی - کودکی və s.) Sonu "a", "u" və "e" saitləri ilə bitən sözlərdə "یای مصدری" - nin yazılış və oxunuşu qaydaları. İsmın qeyri-müəyyənlik kateqoriyası. Vurğunun yeri. (Məsələn:

دانش آموزی - کتابی - آموزگاری - نویسنده ای) İsmın vahidlik kateqoriyası. İsmın kəmiyyət kateqoriyası: İsimlərin fars dilinə mənsub ها (ha), ان (an) və ۰ (at), ین (in) və ون (un) cəm şəkilçiləri ilə cəmlənmə qaydaları. ان (an) cəm şəkilçisi ilə cəmlənən sözlərin oxunuş və yazılış qaydaları. Sınıq cəm. İsmın quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb isimlər. Mürəkkəb isimlərin tərkib hissələri. Azərbaycan dilindəki ismin hallarının fars dilində qarşılığı və ifadə qaydaları. Yiyəlik halın fars dilində verilməsində əsasən izafət tərkibindən (məs. tələbənin kitabı - کتاب دانشجو), yönük halda به (be) ön qoşmasından, təsirlik halda را (ra) son qoşmasından, yerlik halda در (dər), çıxışlıq halda از (əz) ön qoşmalarından istifadə olunması. Fars dilində qoşma kimi işlənən bəzi sözlər.

(Məs: جلو - نزد - پهلو - پیش - پشت - سر).

İsmın mənsubiyyət kateqoriyası. Mənsubiyyət şəkilçiləri. İsmın xəbərlilik kateqoriyası. Xəbər şəkilçilərinin oxunuş və yazılış qaydaları.

Sifət. Sifətə verilən suallar. Sifətin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb sifətlər. Əlamət, keyfiyyət, oxşarlıq və rəng bildirən sifətlər. Sifətin dərəcələri. Adi, müqayisə (تر - (tər) şəkilçili) və üstünlük (ترین - (tərin) şəkilçili) dərəcəsində işlənən sifətlərin təyini söz birləşmələri tərkibində işlənmə yeri. Nisbi sifətlər. İsmın sonuna vurğulu ی (i) (یای نسبت) şəkilçisini artırmaqla nisbi sifətlərin əmələ gəlməsi.

Məs: چوبی - پشمی - تبریزی - شهری

Layiqlik bildirən ی (i) (یای لیاقت) şəkilçisi.

Məs: خوردنی - دیدنی - خواندنی - گفتنی

Say. Səyə verilən suallar. Sayın məna növləri. Miqdar sayları, sıra sayları, kəsir sayları, onluq kəsir və faiz. Təkliliklər, 11-dən 19-a qədər miqdar saylarının quruluşu, onluqlar, yüzliklər, minliklər, qarışıq-mürəkkəb saylar. Onların rəqəmlərlə və hərflərlə yazılış, oxunuş qaydaları. Sıra saylarının م (om), مین (omin), می (omi) şəkilçiləri ilə əmələ gəlməsi. Miqdar və sıra saylarının söz birləşmələrində işlənmə yeri (yanışma və izafət əlaqəsində). Ayın və ilin tarixlərinin fars dilində ifadəsi. Vaxtın saat və dəqiqələrlə ifadə qaydaları.

Əvəzlilik. Əvəzliyin məna növleri. Şəxs əvəzlilikləri, işarə əvəzlilikləri, sual əvəzlilikləri, qeyri-müəyyən əvəzliliklər, qayıdış əvəzlilikləri, təyini əvəzliliklər. Üçüncü şəxsin tək və cəmində işlənən sinonim şəxs əvəzlilikləri.

Feil. Məsdər və onun şəkilçiləri. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb feillər. Düzəltmə feilləri əmələ gətirmək üçün istifadə olunan ön şəkilçilər: *فرو – باز – در بر*. Düzəltmə feillərlə onların əmələ gəlməsində iştirak edən sadə feillər arasındakı məna fərqləri. (məs.: خوردن - xordən, برخوردن - bərxordən).

Feil əsasının alınma qaydası. Feilin keçmiş zaman formaları: şühudi keçmiş *ماضی مطلق* (mazi-ye motləq) və bitməmiş keçmiş *ماضی استمراری* (mazi-ye estemrari) zaman formalarının təsdiq və inkar forması, vürğunun yeri. Bitməmiş keçmiş zamanın davam forması *ماضی مملوس* (mazi-ye məlmus). Keçmiş zaman feili sifətinin əmələ gəlmə qaydası. Nəqli keçmiş *ماضی نقلی* (mazi-ye nəqli) və uzaq keçmiş *ماضی بعید* (mazi-ye bəid) zamanlarının təsdiq və inkarı və onlarda vürğunun yeri. Feili bağlama. Feillərdən kök alma qaydaları baxımından onların tam, qiyasi (qaydalı) və səmai (qaydasız) qruplara bölünməsi. Feilin indiki zamanı *زمان حال* (zəman-e hal) və onun təsdiq və inkarı, vürğusu. İndiki zamanın işlənmə yerindən asılı olaraq, həm də onun Azərbaycan dilindəki qeyri-qəti gələcək zamanı bildirməsi. Feilin indiki zamanının davam forması *مضارع مملوس* (mozare məlmus). Feilin qəti gələcək zaman forması *مستقبل* (mostəğbəl). Qeyri-qəti və qəti gələcək zaman formalarının təsdiq və inkarı, vürğusu. Feilin əmr şəkli. Əmr şəklinin təsdiq və inkarı, vürğusu.

Feilin iltizam forması *مضارع التزامی* (mozare-ye eltezami), onun işlənmə yerləri. İltizam formasının təsdiq və inkar şəkli, vürğunun yeri. Feilin vacib, bacarıq, şərt şəkilləri. Vacib şəklini əmələ gətirmək üçün *باید* (bayəd) və ya *بایستی* (bayesti), *می بایست* (mibayest)... sözlərindən, bacarıq şəklini əmələ gətirmək üçün *توانستن* (təvanestən) feilindən, arzu və istək şəklini əmələ gətirmək üçün *خواستن* (xastən) köməkçi feilindən və *کاش* (kaş), *ای کاش* (ey kaş) köməkçi sözlərindən istifadə edilməsi və onların müxtəlif zamanlarda işlədilməsi. Feilin şərt şəklində *اگر* (əgər), *هراگه* (hərgah) və *در صورتیکه* (dər surətike) bağlayıcılarının işlədilməsi. Feilin təsirlik kateqoriyası. Təsirli və təsirsiz feillər. Feilin məlum və məchul növləri.

Zərf. Zərfin məna növləri: zaman, məkan, miqdar və tərz - hərəkət zərfləri. İnkər və oxşarlıq bildirən zərflər. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər.

Qoşma. *برای* (bə), *با* (ba), *در* (də), *از* (əz), *مانند* (mə-nənd-e...), *مثل* (məsl-e...), *نظیر* (nəzir-e) önqoşmaları və *را* (ra) sonqoşması.

Önqoşmaların işlənmə məqamları. Önqoşma kimi işlənən sözlər – söz-qoşmalar: *نزد* (nəzd), *پیش* (piş), *رو* (ru), *پهلو* (pəhlu), *پشت* (poşt), *سر* (sər) və s. Bəzi qoşmaların və söz-qoşmaların izafətlə işlənməsi. Məs.: *برای*, *مانند*, *رو*, *پشت*, *نظیر*, *پهلو*, *پیش*, *سر*, *نزد*, *مثل*.

Bağlayıcı. Bağlayıcıların quruluşca növləri. Sadə və mürəkkəb bağlayıcılar. Tabesizlik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar. *و* (və), *هم* (həm), *نیز* (niz), *اما* (əmma), *لاکن* (laken), *یا* (ya) və *گاه* (qah). Qoşa və daha çox təkrarən işlənən bağlayıcılar (Məsələn: *... یا ... گاه* və s.). Tabelilik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar *که* (ke), *وقتیکه* (vəgtike), *هنگامیکه* (henqamike), *اگر* (əgər), *هرگاه* (hərgah) və s. Bağlayıcılarda vürğunun yeri.

SİNTAKSİS

Söz birləşmələri. Təyini söz birləşmələri: izafət vasitəsilə əmələ gələn söz birləşmələri, yanaşma əlaqəsi ilə əmələ gələn söz birləşmələri. İzafət tərkibi və izafət zənciri. İzafət tərkibinin yalnız iki tərəfdən ibarət olması. Məs:

حکایت جالب – اتاق بزرگ – دانش آموزان ممتاز

İzafət zəncirinin isə üç və daha çox tərəfdən ibarət olması.

Məs.: *دفتر زبان فارسی؛ دفتر زبان فارسی دانش آموز؛*

دفتر زبان فارسی دانش آموز کوشا.

İzafətin ifadə etdiyi məna əlaqələri.

Yiyəlik, malikiyyət əlaqəsinin *مال* (mal) sözü ilə ifadə olunması.

Cümlə. Cümlə üzvləri: baş üzvlər – mübtəda, xəbər; ikinci dərəcəli üzvlər – təyin, tamamlıq (vasitəli, vasitəsiz), zərflilik.

Nitq hissələri ilə ifadə olunmasına görə xəbərin növləri: feili xəbər – yalnız feil ilə ifadə olunur. İsmi xəbər – feildən başqa digər nitq hissələri ilə ifadə olunur. İsmi xəbər şəkilçilərinin tam və qısa formaları.

İnkərliq bildirən *نیست* (nist) sözünün şəxslər üzrə dəyişməsi.

Sadə cümlə. Sadə müxtəsər və sadə geniş cümlə. Sual cümlələri. Sual cümlələrinin quruluşu. İntonasiya əsasında qurulan sual cümləsi. Nümunə:

این قلم است؟

این حکایت در کتاب زبان فارسی هست؟

Sual əvəzlilikləri və sual ədatları ilə qurulan sual cümlələri. Sual ədatlarında vürğunun yeri. Nümunə:

الان ساعت چند است؟ پس شما در ردیف چندم نشستید؟ مگر شما "خمسه" نظامی را خوانده اید؟ آیا، روز استراحت به گردش می روی؟

Sual cümlələrinə verilən təsdiq və ya inkar cavab cümlələrinin quruluşu.

Həmcins üzvlü sadə cümlələr. Həmcins mübtədali, həmcins xəbərlili, həmcins tamamlıqlı, həmcins təyini, həmcins

**PROQRAMA ƏLAVƏ
(QRAMMATİK TERMİNLƏR LÜĞƏTİ)**

həmcins zərflikli cümlələr. Mürəkkəb cümlə. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələr. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri olan baş və budaq cümlələr. Təyin, tamamlıq, zaman, şərt, səbəb, məqsəd və güzəşt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr və onların yaranma üsulları.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. M. Sultanov, R. Axundova, *Fars dili, 2-ci sinif, 1993.*
2. N. Hatəmi, M. Rəhimov *Fars dili, 3-cü sinif, 1993.*
3. T. Rüstəmov. *Fars dili. 4-cü sinif (təmayül məktəblər üçün), 1992.*
4. T. Seyidov, *Fars dili, 5-ci sinif, 1993.*
5. H. Mahmudov, T. Seyidov, R. Axundov. *Fars dili. 6-cı sinif, 1991.*
6. A. Ələkbərova, M. Məmmədova. *Fars dili. 7-ci sinif, 1991.*
7. A. Ələkbərova, S. Hüseynli. *Fars dili. 8-ci sinif, 1993.*
8. N. Hatəmi, Ş. Şirəliyev. *Fars dili. 9-cu sinif, 1993.*
9. N. Hatəmi, Ş. Şirəliyev. *Fars dili. 10-cu sinif, 1994.*
10. N. Hatəmi, Ş. Şirəliyev. *Fars dili. 11-ci sinif, 1996.*

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “*Fars dili*” (*Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait*). “*Abituriyent*” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

1.	Fonetika	آواشناسی
2.	Transkripsiya	آوانویسی
3.	Leksika	لغت
4.	Leksikologiya	واژه شناسی
5.	Qrammatika	دستور
6.	Morfologiya	صرف
7.	Sintaksis	نحو
8.	Diftonq	دیفتنگ
9.	Səs və hərf	صدا و حرف
10.	Sait	مصوّت
11.	Samit	صامت
12.	Uzun saitlər	مصوّت های بلند
13.	Qısa saitlər	مصوّت های کوتاه
14.	Təşdid işarəsi	اشاره تشدید
15.	Tənvin işarəsi	اشاره تنوین
16.	Həmzə işarəsi	اشاره همزه
17.	Vurğu	تکیه (ضربه)
18.	Heca	هجا
19.	Şəkilçi	وند
20.	Ön şəkilçi	پیشوند
21.	İç şəkilçi	میانوند
22.	Son şəkilçi	پسوند

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

23. Sözdüzəldici şəkilçi	وند واژه ساز	46. Vahidlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای وحدت
24. Ərəb mənşəli sözlər	کلمات عربی	47. İşarə bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای اشاره
25. Qohum sözlər	کلمات هم خانواده	48. Nisbi sifət əmələ gətirən "ی" (i) şəkilçisi	یای نسبت
26. Sinonim sözlər	کلمات مترادف	49. Mücərrədlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای مصدری
27. Antonim sözlər	کلمات متضاد	50. Layiqlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای لیاقت
28. Omonim sözlər	کلمات متشابه	51. Mənsubiyyət şəkilçiləri	ضمایر متصله
29. Nitq hissələri	اجزای کلام	52. Mənsubiyyət şəkilçisi	ضمیر متصله
30. Nitq hissəsi	جزء کلام	53. Xəbərlilik kateqoriyası	رابطه خبری
31. Tərkib hissələr	اجزای ترکیب	54. Sifət	صفت
32. İsim	اسم	55. Sifətin quruluşca növləri	انواع ساختمان صفت
33. Sadə isimlər	اسامی ساده	56. Sadə sifətlər	صفات ساده
34. Düzəltmə isimlər	اسامی مشتق	57. Düzəltmə sifətlər	صفات مشتق
35. Mürəkkəb isimlər	اسامی مرکب	58. Mürəkkəb sifətlər	صفات مرکب
36. Cəm şəkilçiləri	وندهای جمع	59. Sifətin dərəcələri	درجات صفت
37. Düzgün cəm forması	جمع مصحح	60. Sifətin adi dərəcəsi	صفت مطلق
38. Sınıq cəm forması	جمع مکسر	61. Sifətin müqayisə dərəcəsi	صفت تفضیلی
39. Mücərrəd isimlər	اسامی معنی	62. Sifətin üstünlük dərəcəsi	صفت عالی
40. Konkret isimlər	اسامی ذات	63. Say	عدد
41. İsimlərin cəmlənməsi	جمع اسامی	64. Miqdar sayları	اعداد اصلی
42. Toplu isimlər	اسامی گروهی	65. Sıra sayları	اعداد ترتیبی
43. Ümumi isimlər	اسامی عام	66. Kəsir sayları	اعداد کسری
44. Xüsusi isimlər	اسامی خاص	67. Onluq kəsrlər	اعداد اعشاری
45. Qeyri-müəyyənlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای نکره	68. Faiz	درصد

69. Əvəzlilik	ضمير (جانشين)	davam forması	مستقبل (زمان آینده)
70. İşarə əvəzlilikləri	ضمایر اشاره	94. Feilin gələcək zaman forması	زمان آینده غیر قطعی
71. Şəxs əvəzlilikləri	ضمایر شخصی	95. Qeyri-qəti gələcək zaman forması	وجه وصفی
72. Sual əvəzlilikləri	ضمایر پرسشی	96. Feili bağlama	صفت مفعولی
73. Qeyri-müəyyən əvəzliliklər	ضمایر مبهmat (غیر معین)	97. Keçmiş zaman feili sifəti	صفت فاعلی
74. Qeyri-müəyyən əvəzlilik	ضمير مبهم	98. İndiki zaman feili sifəti	مصدر
75. Təyini əvəzliliklər	ضمایر تعیینی	99. Məsdər	ریشه فعل
76. Qayıdış əvəzlilikləri	ضمایر مشترک	100. Feil kökü	اساس فعل
77. Feilin şəkilləri	وجوه افعال	101. Feil əsası	شناسه
78. Feilin bacarıq şəkli	افعال اقتداری	102. Şəxs sonluqları	ترکیبهای کلمه
79. Feilin vacib şəkli	وجه واجب	103. Söz birləşmələri	مضاف
80. Feilin şərt şəkli	وجه شرطی	104. Təyin olunan söz (izafət birləşməsinin birinci tərəfi)	مضاف الیه
81. Feilin arzu şəkli	وجه آرزو	105. Təyin (izafət birləşməsinin ikinci tərəfi)	ترکیب اضافه
82. Feilin əmr şəkli	وجه امری	106. İzafət tərkiibi (birləşməsi)	ترکیب همجانب
83. Feilin əmr şəklinin inkarı	انکار وجه امری	107. Yanaşma yolu ilə əmələ gələn birləşmələr	زنجیر اضافه
84. Feilin iltizam şəkli	وجه التزامی	108. İzafət zənciri	اضافه نسبی
85. İndiki zamanın iltizam forması	مضارع التزامی	109. Mənsubiyyət bildirən izafət birləşmələri	اضافه ملکی
86. Keçmiş zamanın iltizam forması	ماضی التزامی	110. Yiyəlik mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه تخصیصی
87. Feilin şühudi keçmiş zaman forması	ماضی مطلق	111. Məxsusluq bildirən izafət birləşmələri	اضافه بیانی
88. Feilin bitməmiş keçmiş zaman forması	ماضی استمراری	112. Cins mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه تشبیهی
89. Feilin nəqli keçmiş zaman forması	ماضی نقلی	113. Oxşayış mənası bildirən izafət	
90. Feilin uzaq keçmiş zaman forması	ماضی بعید		
91. Feilin indiki zaman forması	زمان حال		
92. İndiki zamanın davam forması	مضارع ملموس		
93. Keçmiş zamanın	ماضی ملموس		

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

	birləşmələri		136. Məlum feillər	افعال معلوم
114.	Zaman mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب زمانی	137. Məchul feillər	افعال مجهول
115.	Məkan mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب مکانی	138. İradi feillər	افعال ارادی
116.	Zərf	ظرف	139. İsmi xəbər	خبر اسمی
117.	Sadə zərflər	ظروف سادە	140. Feili xəbər	خبر فعلی
118.	Düzəltmə zərflər	ظروف مشتق	141. Sadə müxtəsər cümlə	جمله ساده مختصر
119.	Mürəkkəb zərflər	ظروف مرکب	142. Sadə geniş cümlə	جمله ساده مبسوط
120.	Zaman zərfi	ظرف زمان	143. Bütöv cümlə	جمله کامل
121.	Məkan zərfi	ظرف مکان	144. Yarımçıq cümlə	جمله ناقص
122.	Kəmiyyət zərfi	ظرف کمی	145. Şəxssiz cümlə	جمله بی شخص
123.	Tərzi-hərəkət zərfi	ظرف چگونگی	146. Müstəqil cümlə	جمله مستقیم
124.	Oxşarlıq bildirən zərf	ظرف تشبیه	147. Qeyri-müstəqil cümlə	جمله غیر مستقیم
125.	İnkər zərfi	ظرف انکار	148. Həmcins üzvlü cümlələr	جملات با عضو همجنس
126.	Qoşma	حرف اضافه	149. Cümlənin baş üzvləri	اعضای درجه یکم جمله
127.	Bağlayıcı	حرف ربط	150. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri	اعضای درجه دوم جمله
128.	Tabesizlik bağlayıcıları	حروف ربط غیر تابعی	151. Vasitəli tamamlıq	متمم وابسته
129.	Sadə bağlayıcılar	حروف ربط ساده	152. Vasitəsiz tamamlıq	متمم بی واسطه
130.	Mürəkkəb bağlayıcılar	حروف ربط مرکب	153. Tabesiz mürəkkəb cümlə	جمله مرکب پیوسته
131.	Tam feillər	افعال تام	154. Tabeli mürəkkəb cümlə	جمله مرکب تابعی
132.	Qaydalı feillər	افعال قیاسی	155. Baş cümlə	جمله اصلی
133.	Qaydasız feillər	افعال سماعی	156. Budaq cümlə	جمله پیرو (جمله فرعی)
134.	Təsirli feillər	افعال متعدی	157. Təyin budaq cümləsi	جمله پیرو تعیینی
135.	Təsirsiz feillər	افعال لازم	158. Tamamlıq budaq cümləsi	جمله پیرو متممی
			159. Məqsəd budaq cümləsi	جمله پیرو مقصدی

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi

160. Şərt budaq cümləsi	جمله پیرو شرطی	163. Güzəşt budaq cümləsi	جمله پیرو گذشت
161. Səbəb budaq cümləsi	جمله پیرو سببی	164. Mötərizə	پرانتز (پارانتز)
162. Zaman budaq cümləsi	جمله پیرو زمانی		

Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi